

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาเป็นกรอบแนวคิดวิจัย ดังนี้ ๑) หลักธรรมพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ๒) แนวคิดและประวัติความเป็นมาของวิสาหกิจ ชุมชน ในประเทศไทย ๓) ปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน ๔) เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๕) แหล่งข้อมูลภาคสนาม ๖) กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๒.๑ หลักธรรมพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ในหัวข้อนี้แบ่งประเด็นศึกษาตามแหล่งข้อมูลได้ ๒ ประเด็น คือ ๑) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๒ .๑.๑ หลักธรรมพระพุทธศาสนา

หลักธรรมพระพุทธศาสนา ที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้พิจารณาจากหัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนเป็นหลัก ซึ่งมี ๘ ประการ ได้แก่ หลักปัจจัย ๔ หลักสัปปริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปณิยกรรม หลักคิหิสุข หลักทิวฐัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม หลักฆราวาสธรรม และหลักอธิปไตยธรรม ดังนี้

๑) หลักปัจจัย ๔ ในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ กล่าวถึงปัจจัย ๔ ซึ่งถือว่าเป็นความจำเป็นที่พระภิกษุในพุทธศาสนาต้องพึงพาว่า

๑) บรรพชาอาศัยโกชนะคือค่าข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งเธอพึงทำอุตสาหะในโกชนะคือค่าข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกภาพ คือ สังฆกัต อุทเทสกัต นิมนตณกัต สลากกัต ปักขิกกัต อุโปสถิกกัต ปาฏิปติกกัต ๒) บรรพชาอาศัยบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกภาพ คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ๓) บรรพชาอาศัยเสนาสนะ เธอพึงทำอุตสาหะในเสนาสนะนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกภาพ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาทเรือนโล้น ถ้ำ ๔) บรรพชาอาศัยยาคือน้ำมูล

เนา เธอพึงทำอุตสาหะในยาถือน้ำมูตรเน่านั้นจนตลอดชีวิต อติเรกภาพ กือ เนย
ใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย^๑

ปัจจัย ๔ ถือเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม
เสื้อผ้าอาภรณ์ ตลอดจนเวชภัณฑ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการดำรงชีพทาง
กายภาพของมนุษย์ กิจกรรมสำคัญๆ ในชีวิตมนุษย์ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งนี้เป็นส่วนมาก ดังนั้นงานวิสาหกิจ
ชุมชนจึงเกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔

๒) หลักสัปปริสธรรม ในสังคิสิสูตรสรุปสาระได้ว่า พระสารีบุตรแสดงแก่ภิกษุจำนวน
๕๐๐ รูป ณ ท้องพระโรงหลังใหม่ ชื่ออุพทกะของพวกเจ้ามัลละ เขตกรุงปาวา แคว้นมัลละ โดยมีพระผู้มี
พระภาคประทับอยู่ด้วย สาเหตุที่ท่านพระสารีบุตรแสดงพระสูตรนี้มีว่า

ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย นิครนถ์นาฏบุตร หรือศาสตามหาวิระของศาสนาเซนได้
ดับขันธ ณ กรุงปาวานี้ หลังจากศาสดาดับขันธ สาวกของท่านก็แตกสามัคคีเป็น
๒ ฝ่าย ท่านพระสารีบุตรจึงยกเหตุการณ์นี้ขึ้นปรารภว่า เป็นเพราะศาสดาสอน
ไว้ไม่ดี จึงทำให้สาวกตีความคำสอนแตกต่างกัน ส่วนพระธรรมวินัยของศาสนา
นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสสอนไว้ดีแล้ว และเสนอให้เพื่อนพรหมจารีของท่าน
ร่วมกันสังคายนาพระธรรมวินัยนี้ เพื่อให้ดำรงอยู่ได้นาน ไม่ควรทะเลาะกันในเรื่อง
พระธรรมวินัย... จากนั้นท่านได้เสนอวิธีการสังคายนาโดยประมวล
หลักธรรมทั้งหลายที่มีจำนวนหัวข้อเท่ากันรวมไว้เป็นหมวดเดียวกันคล้าย
วิธีการของอังกูตรนิกาย เช่น ประมวลหลักธรรมจำนวน ๑ ประการ เข้าเป็น
หมวดหนึ่งเรียกว่า ธรรมหมวดละ ๑ ประการ ประมวลหลักธรรมจำนวน ๒
ประการ เข้าเป็นหมวดหนึ่งเรียกว่า ธรรมหมวดละ ๒ ประการ โดยท่านองนี้
จนถึง ธรรมหมวดละ ๑๐ ประการ^๒

หลักสัปปริสธรรมถูกประมวลไว้ในสังคิสิหมวด ๗ เรียกว่า สัปปริสธรรม ๗ มีสาระ ดังนี้
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ๑) เป็นธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ) ๒) เป็นอัตถัญญ (ผู้รู้จักผล) ๓) เป็นอิตถัญญ (ผู้จัก
ตน) ๔) เป็นมัตถัญญ (ผู้จักประมาณ) ๕) เป็นกาลัญญ (ผู้จักกาลเวลา) ๖) เป็นปริสัญญ (ผู้จักชุมชน)
๗) เป็นปุคคลัญญ (ผู้จักบุคคล)^๓

^๑ วิ.ม.(ไทย) ๔/๗๓/๑๐๑ - ๑๐๒.

^๒ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/บทนำ/[๔๖-๔๗]

^๓ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

ในปฐมจักกานวุตตสูตร ราชวรรค * กล่าวถึงหลักธรรมที่มีเนื้อความใกล้เคียงหลักสัปปริสธรรมว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ จึงทรงจักรหมุนไปโดยธรรม จักรนั้นอันใครๆ ที่เป็นมนุษย์ เป็นข้าศึก และเป็นสัตว์มีชีวิตให้หมุนกลับไม่ได้ องค์ ๕ ประการ คือ พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ ๑) เป็นผู้รู้ประโยชน์ ๒) เป็นผู้รู้ธรรม ๓) เป็นผู้รู้ประมาณ ๔) เป็นผู้รู้กาล ๕) เป็นผู้รู้บริษัฏ

ในธัมมัญญสูตรได้ขยายเนื้อหาสาระว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุเป็นธัมมัญญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ธรรมคือ สุตตะ เถยยะ เวชยาภรณ์ะ คาลา อุทาน อติวุตตะกชาตตะ อัပ္พุตธรรม เวทัลละ หากภิกษุไม่รู้ธรรม คือ สุตตะ ฯลฯ เวทัลละเลย เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นธัมมัญญ แต่เพราะภิกษุรู้ธรรมคือ สุตตะ ฯลฯ เวทัลละ ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็น ธัมมัญญ ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุเป็นอรรถัญญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ความหมายแห่งภาษิตนั้นๆ นั้นแล้ว “นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ ” หากภิกษุไม่รู้เนื้อความแห่งภาษิตนั้นๆ เลยว่า “นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ ” เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นอรรถัญญในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้ความหมายแห่งภาษิตนั้นๆ ว่า “นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ ” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็น อรรถัญญ ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุเป็นอรรถัญญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณเรามีอยู่ประมาณนี้” หากภิกษุไม่รู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณเรามีอยู่ประมาณนี้ ” เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นอรรถัญญในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักตนว่า “ว่าโดยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณเรามีอยู่ประมาณนี้” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็น อรรถัญญ ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุเป็นมัตตัญญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ คิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวารเราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็น มัตตัญญ ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุเป็นกาลัญญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักกาลเวลาว่า “นี่เป็นกาลแห่งอุทเทส นี่เป็นกาลแห่งปริปุจจา นี่เป็นกาลบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกาลหลีก ” หากภิกษุไม่รู้จักกาลว่า “นี่เป็นกาลแห่งอุทเทส นี่เป็นกาลแห่งปริปุจจา นี่เป็นกาลบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกาลหลีก ” ไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญในที่นี้ แต่

* อจ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๓๑/๒๑๑.

เพราะภิกษุรู้จักกาลว่า “นี่เป็นกาลแห่งอุทเทส นี่เป็นกาลแห่งปริปจนา นี่เป็นกาลบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกาลหลัก” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็น กาลัญญ ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุเป็นปริสัณญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักบริษัทว่า “นี่ชัตติยบริษัท นี่พราหมณ์บริษัท นี่คหบดีบริษัท นี่สมณบริษัท ในบริษัทนั้นเราควรเข้าไปหาอย่างนี้ ควรยืนอย่างนี้ ควรทำอย่างนี้ ควรนั่งอย่างนี้ ควรกล่าวอย่างนี้ ควรสงบนิ่งอย่างนี้ ” หากภิกษุไม่รู้จัก “ชัตติยบริษัท ฯลฯ ควรสงบนิ่งอย่างนี้ ” เราไม่เรียกเธอว่าเป็นปริสัณญ ในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จัก “ชัตติยบริษัท ฯลฯ ควรสงบนิ่งอย่างนี้ ” ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็น ปริสัณญ ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุเป็นบุคลลปโรปรัญญ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักบุคลล ๒ จำพวก บุคลล ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งต้องการเห็นพระอริยะ อีกพวกหนึ่งไม่ต้องการเห็นพระอริยะ บุคลลพวกที่ไม่ต้องการเห็นพระอริยะ ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ บุคลลที่ต้องการเห็นพระอริยะก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุนี้ อย่างนี้

บุคลลผู้ต้องการเห็นพระอริยะก็มี ๒ จำพวกคือ พวกหนึ่งต้องการฟังสัทธรรม อีกพวกหนึ่งไม่ต้องการฟังสัทธรรม บุคลลพวกที่ไม่ต้องการฟังสัทธรรม ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ บุคลลพวกที่ต้องการฟังสัทธรรม ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุนี้ อย่างนี้

บุคลลที่ต้องการฟังสัทธรรมก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งเจียโสตฟังธรรม อีกพวกหนึ่งไม่เจียโสตฟังธรรม บุคลลพวกที่ไม่เจียโสตฟังธรรม ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ บุคลลที่เจียโสตฟังธรรม ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุนี้ อย่างนี้

บุคลลเจียโสตฟังธรรมก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ได้ อีกพวกหนึ่งฟังแล้วทรงจำธรรมไม่ได้ บุคลลพวกที่ฟังแล้วทรงจำธรรมไม่ได้ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ บุคลลพวกที่ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ได้ ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุนี้ อย่างนี้

บุคลลฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ได้ มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ อีกพวกหนึ่งไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ บุคลลพวกที่ไม่พิจารณาเนื้อความที่ทรงจำธรรมไว้ได้ก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ บุคลลพวกที่พิจารณาเนื้อความที่ทรงจำธรรมไว้ได้ ก็ได้รับการสรรเสริญ ด้วยเหตุนี้ อย่างนี้

บุคลลพิจารณาเนื้อความที่ทรงจำไว้มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม อีกพวกหนึ่งรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคลลพวกที่รู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ บุคลลพวกที่รู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุนี้ อย่างนี้

พวกหนึ่งรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลคนอื่น อีกพวกหนึ่งปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูล

ผู้อื่นบุคคลที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลคนอื่นก็ถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ พวกที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ก็ได้รับการสรรเสริญด้วยเหตุนี้ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้รู้จักบุคคล ๒ ฝ่ายด้วยประการฉะนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นบุคคลโปรปรัญญุอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้แล จึงเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก^๑

งานวิสาหกิจชุมชน เป็นกิจกรรมร่วมกันของร่วมกันคนหลายๆ คน ดังนั้น การรู้จักตัวเราเอง แล้วขยายวงกว้างออกไป รู้จักอุปนิสัยใจคอคน รู้จักถึงความต้องการ ความปรารถนา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ตลอดจนการรู้สังขาร เลือกลงเวลากระทำจะทำให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จ

๓) หลักโลกวิภาค ในสังคาลกสูตรกล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสสถาปนาประพันธ์ว่า... “คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งใช้สอย ๒ ส่วนใช้ประกอบการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้หมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตราย...”^๒

หลักโภคอาทิจเป็นเหมือนสูตรสำเร็จในบริหารทรัพย์ของชีวิตคฤหัสถ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านทรัพย์ กิจกรรมในวิสาหกชุมชนก็ไม่ต่างไปจากจุดเล็กๆ นี้ แต่เน้นในส่วนการจำหน่ายจ่ายแจกและการลงทุนไม่เป็นไปในส่วนผลิตหรือแสวงหา

๔) หลักปาปณิกธรรม ในอันธสูตร สรุปความได้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสถึงบุคคล ๓ จำพวก ได้แก่ บุคคลตาบอด บุคคลตาเดียว ๑) บุคคลตาบอด คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่มีนัยน์ตา เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูน และเขาไม่มีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ ธรรมที่เลวและประณีต ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว ๒) บุคคลตาเดียว คือ บุคคลบางคนในโลกนี้มีนัยน์ตาเป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูน แต่เขาไม่มีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ ธรรมที่เลวและประณีต ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว ๓) บุคคลสองตา คือ บุคคลบางคนในโลกนี้มีนัยน์ตาเป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เพิ่มพูน และเขามีนัยน์ตาเป็นเครื่องรู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ ธรรมที่เลวและประณีต ธรรมที่มีส่วนเปรียบด้วยธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก

^๑ อ.สุตตค.(ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

^๒ ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๖๕/๒๑๑.

โภคทรัพย์อย่างนั้นไม่มีแก่บุคคลตาบอด
 และบุคคลตาบอดย่อมไม่ทำบุญ
 โทษเคราะห์ย่อมมีแก่บุคคลตาบอด
 ผู้มีนัยน์ตาเสียในโลกทั้งสอง
 ในกาลต่อมา เราได้กล่าวถึงบุคคลตาเดี๋ยวนี้ไว้
 ก็บุคคลตาเดี๋ยวหมกมุ่นกับธรรมและอธรรม
 แสวงหาโภคทรัพย์ด้วยการคดโกงและการพูดเท็จ
 อันเป็นการลักขโมยทั้งสองอย่าง
 ก็มาพบผู้เป็นกามโกถีนุคคล
 เป็นคนฉลาดที่จะรวบรวมโภคทรัพย์
 เขาเป็นคนตาเดียวจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกย่อมเดือดร้อน
 ส่วนบุคคลสองตา
 เรากล่าวว่าเป็นบุคคลที่ประเสริฐที่สุด
 เขาให้ทรัพย์ที่ตนได้มาด้วยความหมั่นเป็นทาน
 จากโภคทรัพย์ที่ตนหาได้โดยชอบธรรม
 มีความดำริประเสริฐ มีจิตใจไม่วอกแวก
 ย่อมเข้าถึงฐานะที่เจริญซึ่งไปแล้วไม่เศร้าโศก
 บุคคลควรเว้นให้ห่างไกลจากบุคคลตาบอดและบุคคลตาเดียว
 แต่ควรคบบุคคลสองตาที่ประเสริฐที่สุด^๑

วิสัยทัศน์มิใช่ขอบเขตแห่งการมองเห็นด้วยตา หากแต่เป็นการมองเห็นด้วยปัญญา เป็นจินตภาพแห่งโลกอันกว้างไกล การมีวิสัยทัศน์แคบย่อมก่อให้เกิดคุณค่าน้อย มีวิสัยทัศน์กว้างก็เกิดคุณค่ามาก คนที่เกิดมามองเห็นชีวิตคือกิจกรรมการแสวงหาวัตถุ เพลิดเพลินในกิจกรรมทางกายภาพจนจบชีวิตก็ไม่ต่างอะไรกับคนตาเดียว สำหรับผู้มองเห็นทั้งโลกแห่งวัตถุและความจริงที่เกินกว่าโลกแห่งวัตถุย่อมเป็นเหมือนคนสองตา ส่วนคนที่เกิดมาแสวงหาโลกแห่งวัตถุก็ไม่ได้ สัจธรรมอันสูงส่งก็มองไม่เห็นบอดสนิท

๕) หลักกสิสุข ในอานันขสูตร พระพุทธเจ้าตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดีว่า คหบดี สุข ๔ ประการนี้คุณที่สุดผู้บริโภคมาม พึงได้รับตามกาล ตามสมัย คือ ๑) อติสุข สุขเกิดจากความมั่งคั่งมีทรัพย์ คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาย่อมได้รับความสุขโสมนัส ๒) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่าย

^๑ อก.ติก.(ไทย) ๒๐/๒๕/๑๗๘-๑๘๐.

ทรัพย์ คือ กุณบุตรในโลกนี้ใช้สอยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาย่อมได้รับความสุขโสมนัส ๓) อานันยสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ กุณบุตรในโลกนี้ไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม เขาย่อมได้รับความสุขโสมนัส ๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ คือ อริยสาวกในวินัยนี้ ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วาจากรรมที่ไม่มีโทษ และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ เขาย่อมได้รับสุขโสมนัส คหบดีผู้บริโภคมาม พึงได้รับสุข ๔ ประการนี้ตามกาล ตามสมัย

นรชนผู้จะต้องตาย

รู้สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้

ระลึกถึงสุขเกิดจากความมีทรัพย์

เสวยสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์

ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญา

ผู้มีปัญญาดีเห็นชัดอยู่อย่างนี้ย่อมรู้ส่วนทั้ง ๒ ว่า สุขแม้ทั้ง ๓ นี้มีค่าไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่ง สุขเกิดจากความประพฤติด้านไม่มีโทษ*

๖) **หลักทฤษฎัสมิกัตถสังวัตตนิกธรรม** ในทีฆชาณสูตร^๒ และอุชชยสูตรกล่าวถึงหลักทฤษฎัสมิกัตถสังวัตตนิกธรรมปรากฏ^๓ มีใจความสรุปได้ว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่นิคมของชาวโกพิยะชื่อว่า กักกรปัตตะ เขตกรุงโกพิยะ ครั้งนั้น โกพิยบุตรชื่อว่า ชื่อว่าชาณูเข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พวกตนเป็นคฤหัสถ์ ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์ในภพนี้และประโยชน์ในภพหน้า พระองค์จึงทรงแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์ในภพนี้ ๔ ประการ และธรรมที่เป็นประโยชน์ในภพหน้า ๔ ประการ ธรรมที่เป็นประโยชน์ในภพนี้ ๔ ประการ คือ (๑) อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น (๒) อารักขสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการรักษา (๓) กัลยาณมิตตตา หมายถึง ความเป็นผู้มีมิตรดี (๔) สมชีวิตา หมายถึง ความเป็นอยู่เหมาะสม

อุฏฐานสัมปทา คือ กุณบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการทำงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม โครกกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานที่ต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

* อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๗.

^๒ อจ. อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^๓ อจ. อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๔.

อารักขสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์นั้นด้วยคิดว่า "อย่างไร โภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา จึงจะไม่ถูกพระราชาริบ โจรไม่ลัก ใ ฟไม่ไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไป" นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

กัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ สันทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

สมชีวิตา คือ กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า "ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ" เปรียบเหมือนคนชั่งของ หรือลูกมือของคนชั่งของ ยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่า "ต้องลดลงเท่านี้ หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้" ฉะนั้น กุลบุตรก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า "ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ" ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับน้อย แต่เลี้ยงชีพอย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า "กุลบุตรผู้นี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ" ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับมาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า "กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างไม่สมฐานะ" แต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า "ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ" นี้เรียกว่า สมชีวิตา

พหุคัมปัสสะ โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ มีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ ๑) เป็นนักร้อง ๒) เป็นนักร้องสุรา ๓) เป็นนักร้องการพนัน ๔) เป็นผู้มิดรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว เหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง มีทางไหลออก ๔ ทาง บุรุษพึงปิดทางไหลเข้า เปิดทางไหลออกของสระน้ำนั้น และฝนก็มิได้ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อเป็นเช่นนี้ สระน้ำใหญ่นั้นก็เหือดแห้งไป ไม่เพิ่มปริมาณขึ้นเลย ฉะนั้น โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน มีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ ๑) เป็นนักร้อง ๒) เป็นนักร้องสุรา ๓) เป็นนักร้องการพนัน ๔) เป็นผู้มิดรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว

พหุคัมปัสสะ โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ มีทางเจริญ ๔ ประการ คือ ๑) ไม่เป็นนักร้อง ๒) ไม่เป็นนักร้องสุรา ๓) ไม่เป็นนักร้องการพนัน ๔) เป็นผู้มิดรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง มีทางไหลออก ๔ ทาง บุรุษพึงเปิดทางไหลเข้า ปิดทางไหลออกของสระน้ำนั้น และฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อเป็นเช่นนี้ สระน้ำใหญ่นั้นก็เพิ่มปริมาณขึ้น ไม่เหือดแห้ง

ไปเลย ฉันทโค โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน มีทางเจริญ ๔ ประการ คือ ๑) ไม่เป็นนักเลงหญิง ๒) ไม่เป็นนักเลงสุรา ๓) ไม่เป็นนักเลงการพนัน ๔) เป็นผู้มิดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้แก่กุลบุตร

พยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่กุลบุตร ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑) สัทธาสัมปทา ๒) สีสัมปทา ๓) จาคสัมปทา ๔) ปัญญาสัมปทา

สัทธาสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า "แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค" นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา มนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค" นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา

สีสสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เรียกว่า สีสสัมปทา

จาคสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือนนี้เรียกว่า จาคสัมปทา

ปัญญาสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้เรียกว่า ปัญญาสัมปทา

พยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่กุลบุตร

คนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน

ไม่ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ

รักษาทรัพย์ที่หามาได้ เป็นผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล

รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่

ชำระทางแห่งประ โยชน์ที่มีในภพหน้าอยู่เป็นนิตย์

ที่พระพุทธรเจ้าผู้มีพระนามว่าสัจจะตริสธรรม ๘ ประการดังกล่าวมานี้

เพื่อผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา

อันเป็นเหตุนำสุขมาให้ในโลกทั้ง ๒ คือ

ประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้ และสุขในภพหน้า

จากะ บุญนี้ย่อมเจริญยิ่งขึ้น แก่ทุกหัตถ์ทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้^๑

^๑ อก. อญฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๔.

ในอุชชยสูตรว่าด้วยอุชชยพราหมณ์ สรุปสาระได้ว่า ครั้งหนึ่ง อุชชยพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

"ข้าแต่ท่านพระโคตม พวกข้าพระองค์คิดจะไปอยู่ต่างถิ่น ขอท่านพระโคตมโปรดแสดงธรรมที่จะอำนวยผลเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้ เพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่พวกข้าพระองค์เถิด พระพุทธเจ้าข้า"... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสหลักธรรมเดียวกันกับในทิมชาณสูตร

ธรรมชุดนี้ตรัสแก่ทิมชาณชาวโกปิยะ และตรัสแก่อุชชยพราหมณ์ เนื้อหาสาระเป็นข้อธรรมเดียวกันมีข้อสังเกต คือ ชุดธรรมที่เน้นในภพนี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการลงมือปฏิบัติการอันเกี่ยวเนื่องด้วยสังคมา ส่วนธรรมอีกชุดหนึ่งเน้นไปในด้านจิตใจและสติปัญญาของปัจเจกบุคคล ธรรม ๒ ชุดนี้ น่าจะมีความเกี่ยวเนื่องถึงกันอย่างแยกกันไม่ออก หมายถึงจะใช้เพียงหลักธรรมเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้ เท่านั้นยังไม่สมบูรณ์ ไม่ถึงที่สุดแห่งความดี ดังนั้นจึงต้องมีการกระทำดียิ่งกว่านี้ที่เป็นฐานทางด้านจิตใจ อีกชุดมาเป็นฐานแห่งความดีนี้ และในทางกลับกันจะให้ดีขึ้นแต่เฉพาะจิตใจและปัญญาเท่านั้นก็เป็นไปไม่ได้จำต้องพึ่งพาความดีงามที่มาจากการลงมือกระทำ จากการสร้างสรรค์ระดับสังคมาด้วยจึงจะทำให้เกิดความดีงามที่สมบูรณ์ตามแนวทางของหลักธรรมชุดนี้

เป็นที่สังเกตว่ายังมีธรรมอีกชุดหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแสวงหาโลกทรัพย์สัมฤทธิ์ผล หรือไม่สัมฤทธิ์ผลในภพนี้ คือ ธรรมที่เรียกว่าทางแห่งความเสื่อมหรือทางแห่งความเจริญของโลกทรัพย์ อันได้แก่ ความเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนัน มีมิตรชั่ว สหายชั่ว เพื่อนชั่ว

ผู้วิจัยมองว่าธรรมชุดนี้เสมือนหนึ่งยาชุด ๓ เม็ด ในแต่ละเม็ดมีคุณภาพที่ต่างกันไป กล่าวคือ เม็ดที่หนึ่ง ได้แก่ หลักธรรมสำหรับภพนี้มีคุณภาพขจัดโรคทางกายและสังคมา เม็ดที่สอง ได้แก่ หลักธรรมที่บอกทางเสื่อม/ทางเจริญแห่งโลกทรัพย์มีคุณภาพป้องกันโรคทางกาย/สังคมา ให้มีความเข้มแข็งทางกายภาพ และเม็ดที่สาม ได้แก่ หลักธรรมเพื่อเกื้อกูลภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้ามีคุณภาพรักษาโรคทางจิต สร้างความเข้มแข็งทางจิตปัญญา ยาทั้งสามเม็ดเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตในปัจจุบันและอนาคต คุณความสัมพันธ์หลักธรรมชุดหลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรมม มีความสัมพันธ์ตามตารางดังนี้

^๑ อภ. อญฺฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๔-๓๔๘.

ตาราง ที่ ๒.๑

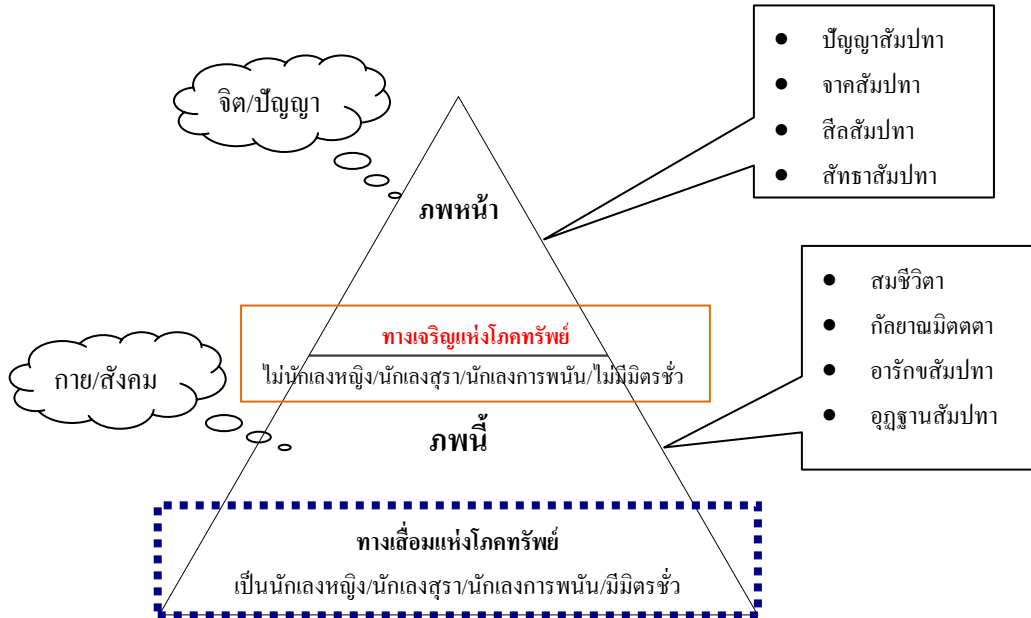
ความสัมพันธ์ของหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตสังวัตตนิคธรรม

ธรรมเพื่อเกื้อกูล/เพื่อสุขในภพหน้า	● ปัญญาสัมปทา ● จาคสัมปทา ● สีลสัมปทา ● สัทธาสัมปทา
ทางเสื่อม/เจริญแห่งโลกทรัพย์	● เป็น/ไม่เป็นนักเลงหญิง ● เป็น/ไม่เป็นนักเลงสุรา ● เป็น/ไม่เป็นนักเลงการพนัน ● เป็น/ไม่เป็นผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว
ธรรมเพื่อเกื้อกูล/เพื่อสุขในภพนี้	● สมชีวิตา ● กัลยาณมิตตตา ● อารักขสัมปทา ● อุกุฐานสัมปทา

จากตาราง เมื่อพิจารณาในแง่ของเป้าหมายจะเห็นว่าธรรมเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในภพนี้ อันได้แก่ สมชีวิตา กัลยาณมิตตตา อารักขสัมปทา อุกุฐานสัมปทา มีความสัมพันธ์เชิงเป้าหมายที่ธรรมเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในภพหน้า อันได้แก่ ปัญญาสัมปทา จาคสัมปทา สีลสัมปทา สัทธาสัมปทา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการจะเข้าถึงเป้าหมายได้ ก็ขึ้นกับเงื่อนไขระหว่างทางเดินไปสู่เป้าหมายนั้น หากว่าเดินพลาดไปในเส้นทางเสื่อม ก็ไม่ถึงเป้าหมาย แต่หากเดินอยู่ในกรอบแห่งหนทางความเจริญก็จะถึงเป้าหมายสูงสุดนั้นได้ กล่าวอีกนัยได้ว่าความอยู่ดีกินดีของบุคคล ความปกติสุขสงบร่มเย็นของสังคมเป็นฐานยกจิตใจให้มีความมั่นใจ มีระเบียบวินัย มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ และมีปัญญาพิจารณาเห็นสังขธรรม กำจัดกิเลสถึงความสิ้นทุกข์ได้ในที่สุด ความสัมพันธ์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตสังวัตตนิคธรรมเชื่อมโยงถึงเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต ตามแผนผังต่อไปนี้

แผนผังที่ ๒.๑

ความสัมพันธ์หลักที่ภูธรมักติดสัจวัตตนิกรรมเชื่อมโยงถึงเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต

๓) หลักมราชาธรรม ในอาฬวกสูตร ว่าด้วยอาฬวกยักษ์ทูลถามปัญหา สรุปความได้ว่า สมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่อยู่ของพวกอาฬวกยักษ์ เขตเมืองอาฬวี พวกยักษ์ไล่เข้าไล่ออก พระพุทธเจ้าก็ทำตาม แต่เมื่อครั้งที่ ๔ พระพุทธเจ้าไม่ทำตาม พวกยักษ์จึงถามปัญหาและขู่ว่าจะตอบไม่ได้จะควักดวงจิต ขยี้หัวใจ จับเหวี่ยงไปตกที่ฝั่งแม่น้ำคงคาฟากโน้น พระพุทธองค์ไม่หวาดหวั่นแต่ประการใดพร้อมตรัสว่าไม่มีใครสามารถทำให้พระองค์เป็นเช่นนั้นได้เลย..พวกยักษ์ถามว่า อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐสุดของคนในโลกนี้ อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้ อะไรเล่าเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย บุคคลมีความเป็นอยู่อย่างไร นักปราชญ์จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ... คนผู้ครองเรือนมีศรัทธา ประพฤติธรรม ๔ ประการนี้คือ สัจจะ ธรรมะ ธิติ และจาคะ ดายแล้วย่อมไม่เศร้าโศก เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นดูเถิดว่า ในโลกนี้ เหตุให้ได้เกียรติที่ยิ่งไปกว่าสัจจะก็ดี เหตุที่ได้ปัญญาที่ยิ่งไปกว่า ทมะก็ดี เหตุให้ผูกมิตรสหายไว้ได้ยิ่งไปกว่าจาคะก็ดี เหตุให้หาทรัพย์ได้ยิ่งไปกว่าขันติก็ดี มีอยู่หรือไม่^๑

^๑ พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๔/๕๔๒-๕๔๕.

๘) **หลักอธิปไตย** ในมหาปริณิพพานสูตร^๑ ราชอธิปไตย ข้อความว่า สมัยนั้น ท่านพระอานนทียืนถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคอยู่ ณ เบื้องพระปฐมฐานันท์ พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนทียามาตรัสถามว่า

(๑) “อานนท เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิคัย ประชุมกันมากครั้ง’” ท่านพระอานนทียุติตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องนิคัย ประชุมกันมากครั้ง’” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังหมั่นประชุมกันเนื่องนิคัยประชุมกันมากครั้ง”

(๒) “อานนท เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ’” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ’” “อานนท พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีจะพึงทำ”

(๓) “อานนท เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม’” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม’” “อานนท พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้วถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรมที่วางไว้เดิม”

(๔) “อานนท เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง’” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพนับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง’” “อานนท พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง”

(๕) “อานนท เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่อุคคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมาริให้อยู่ร่วมด้วย’” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีไม่อุคคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือ

^๑ ท.มหา.(ไทย) ๑๐/๑๓๑-๑๔๔/๖๗-๘๕.

กุลกุมาริให้อยู่ร่วมด้วย” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังไม่จุศร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมาริให้อยู่ร่วมด้วย ” ๖. “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป ’ ” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพนับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป’ ” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป”

(๗) “อานนท์ เธอได้ยินไหมว่า ‘พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษา คุ้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้นแคว้น ’ ” “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินว่า ‘พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษา คุ้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไรพระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้นแคว้น ’ ” “อานนท์ พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังจัดการรักษา คุ้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้นแคว้น’ ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธว่า “พราหมณ์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่สารันทเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ได้แสดงอภิธานิธรรม ๗ ประการนี้ แก่พวกเจ้าวัชชี พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังมีอภิธานิธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่และใส่ใจอภิธานิธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แคว้นมคธได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พวกเจ้าวัชชีมีอภิธานิธรรมแม้เพียงข้อเดียวก็พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ไม่จำเป็นต้องกล่าวว่ามีครบทั้ง ๗ ประการ ข้าแต่ท่านพระโคตม พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ไม่ควรทำสงครามกับพวกเจ้าวัชชี นอกจากจะใช้วิธีปรองดองทางการทูต หรือไม่ก็ทำให้แตกสามัคคีกัน ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าอย่างนั้นบัดนี้ ข้าพระองค์ขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมากพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด ” จากนั้น วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แคว้นมคธมีใจยินดีขึ้นชมพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากที่นั่งจากไป

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทั้ง ๘ ชุดผนวกกัน ในแต่ละชุดมีคุณภาพที่ต่างกันไป กล่าวคือหลักธรรมบางชุดเน้นไปในการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งในกายดำเนินชีวิตทางกายภาพ สังคม ตลอดจนถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต บางชุดเน้นไปในด้านสร้างความมั่นคงทางสังคมเป็นหลัก มีความสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมคั่งนั้นยาทั้งสองชุดจึงเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตในปัจจุบัน และอนาคต ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในปัจจุบันเท่านั้น

๒.๑.๒ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งประเด็นศึกษา เป็น ๓ ประเด็น คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการพัฒนาศักยภาพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และกรอบแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑๐ ดังนี้

๑) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ประมวลพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙) และได้จัดทำเป็นบทความเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และได้้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานฯ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูสูงสุดจากองค์การสหประชาชาติ ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ พร้อมทั้งสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ (ภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐) เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในทางการเมืองของไทย เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทสำคัญในการสถาปนาอำนาจนำด้านอุดมการณ์ โดยเฉพาะอุดมการณ์กษัตริย์นิยมในสังคมไทยในฐานะ “กษัตริย์นักพัฒนา” ซึ่งส่งผลต่อการเติบโตของอุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียง สิ่งเหล่านี้ถูกตอกย้ำและผลิตซ้ำโดยสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรอบแนวคิดและทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐. <http://www.nesdb.go.th> .(๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ สื่อมวลชน ส่งผลให้เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทต่อการกำหนด
อุดมการณ์การพัฒนาของประเทศ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ
ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสาย
กลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความ
พอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการผลกระทบ
ใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความ
ระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และ
ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ
ในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความ
อดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การเปลี่ยนแปลงอย่าง
รวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๒) กระบวนทรรศน์การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง * ทิศทางการพัฒนา
ประเทศไทยในระยะ ๑๐ – ๑๕ ปี ข้างหน้าจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้ดำเนิน ไปในทางสายกลางบนพื้นฐานดุลย
ภาพเชิงพลวัตของการพัฒนาและพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ดังนี้

(๑) ยึดหลักการ “ความพอเพียง” ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญ ๓ ประการ กล่าวคือ การ
ใช้หลัก “ความมีเหตุผล” ในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับสถานะของประเทศได้อย่างชัดเจนว่ามี
จุดอ่อนและจุดแข็งในการพัฒนาเรื่องใดบ้าง ต้องเข้าใจถึงโอกาสและภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้น เพื่อเลือกรับ
หรือนำสิ่งที่ดีมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ และพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่อาจเป็นภัยคุกคาม
ประเทศ วิธีคิดอย่างมีเหตุผลดังกล่าวจะนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับ “ความพอประมาณ” เพื่อสร้างสมดุล
ในการพัฒนาบนพื้นฐานความพอดีระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับความสามารถในการแข่งขัน
ในเวทีโลก ระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง โดยคำนึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะ
เกิดขึ้นและมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับ
ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ

(๒) การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรู้” ในการ
พัฒนาด้านต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวัง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนและสอดคล้องกับสภาพวิถีของ

* สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาใน
กระแสโลกาภิวัตน์สถานการณ์และทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย. หน้า ๓๓-๓๔.

สังคมไทย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างศีลธรรมในจิตใจของคนในชาติในทุกภาคส่วนและทุกระดับ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการและนักธุรกิจเอกชนให้มีจิตสำนึกใน “คุณธรรม” มีจริยธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีให้พร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๓) กรอบแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน Green Society” แนวคิดพื้นฐานยังคงยึด “คนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา” ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยคำนึงถึง (๑) ทางสายกลาง คือตั้งอยู่ในความไม่ประมาท พึ่งตนเองให้มากขึ้น (๒) ความสมดุลและความยั่งยืน คือเน้นพัฒนาในลักษณะองค์รวม มีความพอดี มีความหลากหลาย กลมกลืนและเกิดผลยั่งยืน ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล คือไม่โลภ ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักพอ และมีเหตุผล ภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก คือรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก สามารถป้องกันและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ (๓)เสริมสร้างคุณภาพคน คือมีจิตสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรีจิตเอื้ออาทรต่อกัน ดำรงชีวิตด้วยความอดทน มีวินัย มีความเพียร และพัฒนาความรู้และปัญญาอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ แนวคิดและประวัติความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

ในหัวข้อ แนวคิดและประวัติความเป็นมาของ วิสาหกิจชุมชน ในประเทศไทย แบ่งประเด็นศึกษาได้ ๓ ประเด็น คือ ความหมายและลักษณะของวิสาหกิจชุมชน พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายและลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

คำว่า วิสาหกิจชุมชน (community enterprise) หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ความหมายของวิสาหกิจชุมชนโดยสรุป คือ การประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุนของชุมชน” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง “ทุนของชุมชน” ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ทางสังคมที่รื้อรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน)

ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน มีองค์ประกอบอย่างน้อย ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ ๒) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน โดยใช้วัตถุดิบ ทรัพยากร ทุน แรงงานในชุมชน เป็นหลัก ๓) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน ๔) เป็นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผสมผสานภูมิปัญญาสากล ๕) มีการดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ
 ๖) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ และ ๗) มีการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย
 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมอย่าง
 หนึ่งอย่างใด เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงาน ของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

๒.๒.๒ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

เกี่ยวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน แบ่งประเด็นศึกษาได้ ๑ ประเด็น คือ
 ความเป็นมา หลักการ การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการ
 วิสาหกิจชุมชน ระบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) **ความเป็นมา** ในชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจในระดับรากหญ้าอยู่
 มากมาย ซึ่งเป็นธุรกิจที่ยังมีขนาดไม่ถึงวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SME) หรือสหกรณ์ แต่เป็น
 ธุรกิจที่สามารถช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศได้ในระดับหนึ่ง ธุรกิจในระดับนี้ยังมีปัญหาที่ประสบอยู่
 คือ ๑) ไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือเอกชนอื่น ๆ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ ๒) การ
 สนับสนุนจากภาครัฐไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง เนื่องจากข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย และความต้องการไม่
 ชัดเจน รัฐบาลจึงกำหนดให้มีการออกกฎหมายรองรับการประกอบการ

๒) **หลักการ** เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนา
 เศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ให้ได้รับการ
 ส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนา
 ความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความ
 เข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น

๓) **การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน** กฎหมายกำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่าง
 ครบวงจร ดังนี้ (๑) ระดับปฐมภูมิ ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้ การศึกษาวิจัย ในการนำทุนชุมชนมา
 ใช้เหมาะสม การร่วมมือกันในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ (๒) ระดับสูงขึ้น
 ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัยเทคโนโลยีและการตลาด การสร้างความ
 เชื่อมถือทางธุรกิจ และความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุน เพื่อให้สามารถเป็น
 ผู้ประกอบการหรือพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดย่อม และขนาดกลาง ต่อไป (๓) การส่งเสริม
 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งการประกอบการ การตลาด ความสัมพันธ์และ
 ความร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย หรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น เพื่อขยายและสร้างความมั่นคง
 ให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน

๔) ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชน (๑) การรวมตัวกันของเกษตรกรในการประกอบธุรกิจในระดับชุมชน มีความมั่นคง ได้รับการรับรองตามกฎหมาย (๒) การส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ ตรงตามความต้องการที่แท้จริง (๓) ระบบเศรษฐกิจชุมชน มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ มีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต^๑

๕) การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน มาตรฐานระบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนภายใต้ ☐ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ☐ มีพื้นฐานมาจากข้อมูลการสำรวจวิสาหกิจชุมชนครอบคลุมทั่วทุกภาคของประเทศที่มีรายชื่อในทะเบียนผู้ผลิต / ผู้ประกอบการสินค้า ☐ OTOP ปี ☐ พ.ศ. ๒๕๕๖ ใน ☐ ๖ หมวดผลิตภัณฑ์ ☐ (ได้ ☐ แก่ ☐ หมวดอาหาร หมวดเครื่องดื่ม หมวดผ้าและเครื่องแต่งกาย หมวดของใช้ และของประดับตกแต่ง หมวดศิลปประดิษฐ์ และของที่ระลึก และหมวดสมุนไพรที่ไม่ใช่ ☐ อาหาร) และ ☐ กรอบแนวคิดของการมี ๕ หมวดที่ดีในการบริหารจัดการ เพื่อให้ ☐ ชุมชนพิจารณาเลือก ☐ เป้าหมายในการพัฒนาระบบการจัดการสำหรับวิสาหกิจชุมชน ให้ ☐ มีขีดความสามารถในการดำรงคงอยู่ ☐ โดยสามารถ สร้างมูลค่า ☐ เพิ่มทางเศรษฐกิจและตรวจสอบได้ ☐ ควบคุม ☐ ไปกับการรักษาสมดุลทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของท้องถิ่น เป้าหมายการพัฒนาและพึ่งตนเองได้ ☐ ยั่งยืน เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มั่นคงแข็งแรง ☐ เกิดการนำไปสู่ ☐ การยอมรับของลูกค้า ☐ ผู้บริโภค เพื่อการขยายตลาดและสามารถยืนหยัดบนพื้นฐานของตนเองได้ ☐

๒.๓ ปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

ปัจจัยความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับ ระบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย ☐ ๕ หมวด ได้แก่ หมวดที่ ๑ การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก หมวดที่ ๒ การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า ☐ ๓ การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต หมวด ๔ การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน และหมวด ๕ การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ ☐ ความยั่งยืน ดังมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก

๑) ☐ ๑) โครงสร้างและข้อมูลของกลุ่ม (๑) กลุ่มต้องกำหนดวัตถุประสงค์ กฎระเบียบ ขอบบังคับของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร (๒) กลุ่มต้องกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกให้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร และ ทำการชี้แจงและ

^๑ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. วิสาหกิจชุมชนน่ารู้.

สร้งความเข้าใจให้สมาชิกทุกคนรับทราบ และระบุให้หมุนเวียนอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกตามความจำเป็นในเชิงเวลาที่เหมาะสม (๓) กรณีมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิก ประธานกลุ่มจะต้องรับผิดชอบดำเนินการเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว (๔) กลุ่มต้องรวบรวมข้อมูลของกลุ่มเพื่อใช้เป็นที่พื้นฐานในการบริหารจัดการและการวางแผนของกลุ่มโดยต้องปรับปรุงให้ที่เรียบร้อยแล้ว

๒) ดำเนินการนำกลุ่ม ประธานกลุ่มและกรรมการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในกระบวนการทำงานแบบรวมกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิก จะต้องรับผิดชอบในการจัดทำและรักษาระบบการจัดการสำหรับวิสาหกิจชุมชนตามมาตรฐานนี้

๓) ดำเนินการสื่อสาร ทบทวน และติดตาม (๑) กลุ่มต้องสื่อสารและทบทวนเป็นประจำในรอบปีหรือตามความเหมาะสมในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อมูลกลุ่ม กฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ข้อมูลที่ได้เรียนรู้จากภายนอก และกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สมาชิกรับทราบ (๒) กลุ่มต้องจัดให้มีการประชุมติดตามเป็นประจำในรอบปีหรือตามความเหมาะสมเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของกลุ่ม ขอร้องเรียนของลูกจ้าง และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น แนวทางแก้ไข พร้อมทั้งบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

๔) ดำเนินความสามารถและการฝึกอบรมการทำงาน กลุ่มต้องมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของสมาชิกแต่ละคนและต้องจัดให้มีการฝึก/การสอนให้สมาชิกสามารถทำงานได้อย่างถูกต้อง

๒.๓.๒ การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า

๑) ดำเนินการตลาดและลูกค้า (๑) กลุ่มต้องศึกษาถึงแนวโน้มความต้องการของลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย เพื่อที่จะสามารถผลิตสินค้าได้ตรงกับความต้องการของลูกค้า (๒) กลุ่มต้องกำหนดแผนการขาย/แผนการตลาดในรอบปีหรือตามระยะเวลาที่เหมาะสม (๓) กลุ่มต้องหาช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าได้โดยตรงและถูกต้องให้แก่ลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย

๒) ดำเนินการรับคำสั่งซื้อ (๑) กลุ่มต้องมีการบันทึกรายละเอียดคำสั่งซื้อของลูกค้าอย่างชัดเจน เพื่อให้มั่นใจว่ามีข้อมูลในการผลิต และส่งมอบสินค้าให้แก่ลูกค้าได้ถูกต้องและตรงเวลา (๒) กลุ่มต้องยืนยันคำสั่งซื้อกับลูกค้าก่อนกระจายกำลังผลิตเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าได้ อย่างแม่นยำ และถูกต้อง

๒.๓.๓ การบริหารจัดการ□านการผลิตและ งานสนับสนุนการผลิต

๑) ด□านการจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบหรือป□จจัยการผลิต (๑) กลุ□มต□องบันทึกรายละเอียดในการจัดซื้อ/จัดหาวัตถุดิบ/ป□จจัยการผลิต แหลง□ที่มา โดยจัดเก็บ บันทึกลงเหล□านั้นในระยะเวลาตามความเหมาะสม เพื่อใข□เป□นข□อมูลอ□างอิงในกระบวนการผลิตต□อไป (๒) กลุ□มต□องตรวจสอบวัตถุดิบก □อนรับเข□าด□วยวิธีการที่เหมาะสม เพื่อให้ □ใด□วัตถุดิบที่มีคุณภาพตรงตามที่ต□องการ

๒) ด□านการผลิตสินค้า (๑) กลุ□มต□องวางแผนการผลิตให้ □สอดคล้อง□องกับความต้องการของตลาดและกำลังการผลิตของกลุ□ม แล□ว จัดเตรียมวัตถุดิบ อุปกรณ์ □การผลิตให้ □พร □อมก □อนที่จะทำการผลิต (๒) กลุ□มต□องแบ □งานให้ □สมาชิกอ □างเหมาะสมเพื่อสามารถผลิตสินค้า □ทันตามกำหนด กรณีมีสมาชิกไม □เพียงพอกลุ □มสามารถกระจายงานให้ □เครือข□าวิสาหกิจชุมชน หรืออ □างแรงงานภายนอกได้ □ (๓) กลุ□มต□องมีวิธีการหรือขั้นตอนการผลิตอ □างชัดเจนและทำการผลิตตามวิธีการหรือขั้นตอนที่ใด □กำหนด ไว้ □เพื่อให้ □ใด□ผลิตภัณฑ□ที่มีคุณภาพอ □างสม่ำเสมอ (๔) กลุ□มต□องมีวิธีการและเกณฑ์ □ที่เหมาะสม เพื่อนำไปใข □ในการตรวจสอบผลิตภัณฑ □เพื่อให้ □มั่นใจว □าผลิต ภัณฑ□มีคุณภาพตรงตามที่กำหนด ให้ □บันทึกหรือบ □งชี้ผลการตรวจสอบรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อป □องกัน การนำผลิตภัณฑ □ไปใข □หรือส □งมอบผิดโดยไม่ □ใด □ตั้งใจ (๕) ในกรณีที่เป □นผลิตภัณฑ□ที่มีผลต □อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของลูกค □า สมาชิก และสิ่งแวดล □อม (๖) กลุ□มจะต □องมีการควบคุมการผลิตให้ □ถูกต □องตามหลักวิชาการ ระเบียบข □อบบังคับ หรือ เงื่อนไขภายใต้ □กฎหมายกำหนด

๓) ด้านเครื่องมือ/อุปกรณ์ □และสถานที่ผลิต (๑) กลุ□มต□องดูแลรักษาเครื่องมือ อุปกรณ์ □ต □างๆ ที่ใข □ในการผลิตให้ □อยู่ □ในสภาพที่เหมาะสม และพร □อมใข □งานใด □อย □างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย (๒) ในกรณีที่ผลิตภัณฑ □มีผลต □อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของลูกค □า กลุ□มต□องมีการดูแลเครื่อง มือ/อุปกรณ์ □และสถานที่ผลิตให้ □ถูกสุก □ลักษณะ

๔) ด□านบรรจุและจัดส □ง (๑) ในกรณีที่ผลิตภัณฑ □ของกลุ □มจำเป □นต □องมีการบรรจุหีบ □อเพื่อรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ □ กลุ □มต้องมีวิธีการที่เหมาะสมในการบรรจุและคัดเลือกลักษณะสำหรับบรรจุผลิตภัณฑ □และ/หรือหุ □มห □อผลิตภัณฑ □ สำหรับผลิตภัณฑ □ที่มีผลกระทบต □อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของลูกค □า กลุ□มต□องบรรจุและ/หรือหุ □มห □อผลิตภัณฑ □ด □วยวิธีการที่ถูกสุก □ลักษณะ (๒) กลุ□มต□องระบุรายละเอียดผลิตภัณฑ □ในฉลากให้ □ครบต □วนตามกฎหมายหรือมาตรฐานอื่นๆ ที่ เกี่ยวข □อง (๓) กลุ□มต□องมีวิธีการเก็บรักษา

และการจัดส ☐ ผลิตภัณฑ์ ☐ ที่เหมาะสม เพื่อป ☐ ้องกันไม ☐ ให้ ☐ ผลิตภัณฑ์ ☐ เกิดการเสื่อมสภาพ
เสียหายและสูญหาย

๒.๓.๔ การบริหารจัดการ ☐ านบัญชีและการเงิน

๑) คำนวณรายรับ-รายจ่าย ควบคุมต้นทุนที่กรรายการ รายรับ/รายจ่าย หรือระบบบัญชีในรูปแบบที่เหมาะสมทุกครั้งที่มีการรับ-จ่าย เพื่อให้ได้ข้อมูลการรับ-จ่ายที่ถูกต้อ
 ๒) เปรียบเทียบปัจจุบันและตรวจสอบได้

๒) คำนวณต้นทุนและกำไร กลุ่มผลิตภัณฑ์อะไร ขาดทุน ตามรอบระยะเวลาที่เหมาะสม และทำบันทึกไว้ในรูปแบบที่เหมาะสม

๓) ด[□]ำเนินการเงินของกลุ[□]ม (๑) กลุ[□]มต[□]องระดมทุนจากสมาชิกโดยกำหนดหลักเกณฑ์[□]การถือหุ[□]นเพื่อกระจายการมีส[□]วณร[□]วมในการเป[□]น เจ[□]าของและเพื่อเป[□]นประโยชน์[□]ต[□]อการสะสมทุนภายใน และทำบันทึกว[□]ในรูปแบบที่เหมาะสม (๒) กลุ[□]มต[□]องมีกิตติภาพในการจัดสรรกำไรบางส[□]วนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ[□]มส[□]ู[□]สมาชิก และสวัสดิการชุมชน และทำบันทึกว[□]ในรูปแบบที่เหมาะสม (ค) กลุ[□]มต[□]องจัดทำแผน/ระเบียบการใช[□]เงิน เพื่อเป[□]นข[□]อมูลในการบริหารการเงินและทำบันทึกว[□]ใน รูปแบบที่ เหมาะสม

๔) ด[□]านทรัพย์ [□]สินและหนี้สิน ก[□]ล[□]มด[□]องบันที่กรายการทรัพย์ [□]สินและหนี้สินของก[□]ล[□]ม ทั้งที่ใด[□]รับมาจากการสนับสนุนของหน[□]วยงานด[□]างๆ และที่ก[□]ล[□]มจัดซื้อขึ้นเอง

๒.๓.๕ การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน

๑) พัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่ม/สมาชิก กลุ่มต่องานพัฒนากลุ่ม/สมาชิกให้มีความรู้ในการบริหารจัดการทุกด้าน ตามความเหมาะสมกับศักยภาพของสมาชิกแต่ละคน

๒) พัฒนา ☐ เทคนิคและ ☐ฝีมือการผลิต (๑) กลุ่ม ☐ มต ☐ องปรับปรุงเทคนิค และ ☐ ฝีมือการผลิตตามความจำเป็น และให้ ☐ บัณฑิต ☐ ใด ☐ ในรูปแบบที่ เหมาะสม สำหรับกลุ่มที่ ☐ ไม่ ☐ มีการดำเนินการในเรื่องนี้ให้ ☐ ชี้แจงเหตุผลอันสมควร (๒) กลุ่ม ☐ มต ☐ องพัฒนา ☐ ฝีมือและ ☐ ค ☐ อยอดโดย ☐ ฐานภูมิป ☐ ัญญาและ ☐ ัตถุคิ ☐ บในประเทศเป็นหลัก สำหรับกลุ่ม ที่ ☐ ไม่ ☐ มีการดำเนินการ ในเรื่องนี้ให้ ☐ ชี้แจงเหตุผลอันสมควร

๓) พัฒนา ☐ านผลิตภัณฑ์ ☐ หรือบรรจุภัณฑ์ ☐ และฉลาก ☐ กลุ่ม ☐ อด
ออกแบบ ปรับปรุง พัฒนาผลิตภัณฑ์ ☐ หรือบรรจุภัณฑ์ ☐ และฉลาก โดยคำนึงถึง ความต ☐ อดของการของ
ตลาด สอดคล ☐ อดกับวิถีชีวิตชุมชน และเอื้อต ☐ อดการรักษาสิ่งแวดล้อม และให้ ☐ านที่ก ☐ าว ☐ าน
รูปแบบที่เหมาะสม สำหรับกลุ่ม ☐ านที่ไม่ ☐ านมีการดำเนินการในเรื่องนี้ให้ ☐ านชี้แจงเหตุผลอันสมควร

๔) พัฒนาปรับปรุงธุรกิจ ☐ กลุ่ม ☐ อดจัดทำและเขียนแผนธุรกิจในรูปแบบและช
☐ าวเวลาที่เหมาะสมกับกลุ่ม ☐ าน เพื่อใช้ ☐ านเป ☐ านแนวทางพัฒนา ธุรกิจชุมชนสู่ ☐ านความยั่งยืน และจะต ☐ อด
องมีการทบทวนแผนธุรกิจทุกป ☐ าน สำหรับกลุ่ม ☐ านที่ไม่ ☐ านมีการดำเนินการใน เรื่องนี้ให้ ☐ านชี้แจงเหตุผล
อันสมควร

๕) พัฒนา ☐ านเพิ่มผลผลิตและลดต ☐ านทุน ☐ กลุ่ม ☐ อดเพิ่มพูนความรู้ ☐ อด
☐ านการเพิ่มผลผลิตและลดต ☐ านทุนให้ ☐ านกับสมาชิกอย ☐ านงต ☐ านเนื่อง รวมทั้งคิดค ☐ านวิธี เพื่อการ
เพิ่มผลผลิตและลดต ☐ านทุนในการผลิต และให้ ☐ านที่ก ☐ าว ☐ านในรูปแบบที่เหมาะสม สำหรับกลุ่ม ☐ านที่
ไม่ ☐ านมีการดำเนินการในเรื่องนี้ให้ ☐ านชี้แจงเหตุผลอันสมควร

๖) พัฒนา ☐ านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน ☐ กลุ่ม ☐ อด
☐ อดพัฒนาความรู้ ☐ านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน เพื่อให้ ☐ านสมาชิกนำไป
จัดการใช้ ☐ านประโยชน์ ☐ านและรักษาทรัพยากรธรรมชาติชุมชนให้ ☐ านมีความสมดุล ☐ านและพัฒนาสิ่ง
แวดล้อมให้ ☐ าน ☐ านอยู่ ☐ าน และให้ ☐ านที่ก ☐ าว ☐ านในรูปแบบที่เหมาะสม สำหรับกลุ่ม ☐ านที่ไม่ ☐ านมีการ
ดำเนินการในเรื่องนี้ให้ ☐ านชี้แจงเหตุผลอันสมควร

๗) พัฒนา ☐ านการพึ่งตนเอง ☐ กลุ่ม ☐ อดมีพัฒนาการต ☐ านการพึ่งตนเอง
เพื่อให้ ☐ านกลุ่ม สามารถในการยืนหยัดอยู่ ☐ านได้ ☐ านด้วยตนเอง และให้ ☐ านที่ก ☐ าว พัฒนาการนั้นไว้ ☐ าน
ในรูปแบบ ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่ม ☐ านที่ไม่ ☐ านมีการดำเนินการในเรื่องนี้ให้ ☐ านชี้แจงเหตุผลอัน สมควร^๑

๒.๔ เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชวลิต สันถะโกล ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนไว้ในงานวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบเครือข่าย
การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี
พบว่าบริบทและศักยภาพของกลุ่มอาชีพทั้ง ๘ กลุ่ม มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่
ผลิต การบริหารจัดการของคณะกรรมการบริหารกลุ่มและคุณสมบัติของสมาชิกกลุ่ม โดยยังไม่มี

^๑ สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. มาตรฐานระบบการจัดการวิสาหกิจชุมชน.

ดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนแต่อย่างใด คณะผู้วิจัยได้จัดกระบวนการเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้แก่ ประชากรกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ด้วยการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการรวม ๓ ครั้ง ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๔๘ - เดือนมีนาคม ๒๕๔๙ เพื่อให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้กำหนดรูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนขึ้นเอง ทดลองปฏิบัติการกิจกรรมในเครือข่ายร่วมกัน โดยการนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพที่เป็นสมาชิกเครือข่ายไปจัดจำหน่ายในพื้นที่ ทั้งในและนอกเขตจังหวัดกาญจนบุรี ผลการดำเนินกิจกรรมนับว่าประสบผลสำเร็จในระดับปานกลาง ภายใต้การสนับสนุนด้านวิชาการ และให้คำปรึกษาของคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีอย่างใกล้ชิด ผลการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกาญจนบุรีพบว่า สมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีการเรียนรู้การพัฒนาเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตโดยการจัดเป็นระบบในแต่ละด้าน ผลการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรเพื่อการสนับสนุนการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพบว่า ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ส่วนระบบการติดตามประเมินและส่งเสริม สนับสนุนในเครือข่ายใช้การสื่อสารกันทางโทรศัพท์มือถือ และโทรศัพท์บ้านเป็นหลัก ศูนย์กลางฐานข้อมูลในการติดตาม ประเมินและส่งเสริม สนับสนุนในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนคือ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และสำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี^๑

กิตติคุณ สุพรรณกลางและคณะ ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนไว้ในงานวิจัย เรื่องวัฒนธรรมในฐานะกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนในตำบลสันทรายหลวง ตำบลสันป่าเปา และตำบลหนองแห้ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าวิสาหกิจชุมชนกรณีศึกษาทั้งสามกลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติของผลิตภัณฑ์ กลุ่มผู้ตกตาดินเผาเผือกไทยล้านนาเป็นกิจการส่วนบุคคล ในขณะที่กลุ่มทำข้าวแตน (กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสันทรายหลวง) และกลุ่มสมุนไพรชุมชนบ้านบวกเปาเป็นกิจการของชุมชนที่ดั่งขึ้นมาในรูปที่คล้ายสหกรณ์ รูปแบบ ขั้นตอน และกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจึงต่างไประหว่าง กลุ่มแรกและสองกลุ่มหลัง ในขณะที่กลุ่มทำข้าวแตนอาศัยความรู้ดั้งเดิมในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มสมุนไพรที่มุ่งผลิตเครื่องใช้สมัยใหม่ ต้องอาศัยความรู้จากภายนอกที่เป็นความรู้ทางเคมีที่นำมา แนะนำโดยเภสัชกร นอกจากจะต่างกับกลุ่มอื่นเพราะเป็นกิจการส่วนบุคคลแล้ว กลุ่มทำผู้ตกตาดินเผายังมีลักษณะของการใช้แนวคิดทางศิลปะ ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่นอกขอบข่ายของชุมชนเข้ามาเป็นแนวคิดหลัก ต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและเงื่อนไขของการเรียนรู้ การวิจัยพบว่าในกิจการที่เป็นเจ้าของโดยบุคคลหรือครอบครัว การเรียนรู้จะจำกัดมากกว่าในวิสาหกิจที่ชุมชนเป็นเจ้าของ เช่น กลุ่มข้าวแตนและกลุ่มสมุนไพร กลุ่มข้าวแตนจะมีเครือข่ายการเรียนรู้ที่กว้างขวางกว่าอีกสองกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มผู้ตกตาดินเผาจะออกไปให้ความรู้กับสถาบันการศึกษานอกระบบท้องถิ่นที่สนใจ

^๑ ขวลิต สันถะโกมล, โครงการวิจัยรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา), บทคัดย่อ.

วัฒนธรรม เช่น โสณเสียนสืบสาน ล้านนาด้วย ในเรื่องการเชื่อมโยงเข้าสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนั้น พบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้งสองคือ กลุ่มข้าวแต่นและกลุ่มสมุนไพรมีปัญหาเรื่องการจัดการและการตลาด ในขณะที่กลุ่มตุ๊กตาดินเผา มีความสำเร็จเรื่องการตลาดระดับหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะเป็นกิจการเอกชนและเจ้าของกิจการมีวิสัยทัศน์ ตั้งแต่แรกว่าจะทำอะไร และใครเป็นกลุ่มเป้าหมายมาตั้งแต่แรก ทั้งการร่วมกิจการก็เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป การออกแบบหรือการเลือกคนเข้าทำงานเป็นไปอย่างรัดกุม สอดคล้องตามวิสัยทัศน์ที่วางไว้ จึงไม่ใช่วิสาหกิจชุมชนตามความหมายที่ผู้วิจัยได้สรุปไว้จากการวิเคราะห์เอกสาร แต่เป็นธุรกิจที่เกิดขึ้นในชุมชน ใช้เนื้อหาและรูปแบบของวัฒนธรรมชุมชนอย่างน้อยที่สุดของล้านนา และลูกค้ามีส่วนร่วมส่วนกิจการอีกสองอย่างที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรณีศึกษานั้น มีลักษณะเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโดยชุมชน ขาดแกนนำเชิงความคิด ไม่มีการจัดวางวิสัยทัศน์ ไม่ชัดเจนว่าใครเป็นลูกค้า ขาดทักษะทางด้านการจัดการ และการตลาด จึงอาจจะไม่สามารถดำเนินการต่อไปโดยยืนอยู่บนขาของตัวเองได้ ในส่วนของกลุ่มทำข้าวแต่น มีการพลิกแพลงปรับโฉมหน้าของผลิตภัณฑ์พอควรทั้งตัว ข้าวแต่นเองและการบรรจุหีบห่อ แต่ยังไม่สามารถจะให้ความมั่นใจได้ว่าจะมีอุปสงค์ต่อสินค้าอย่างยั่งยืน ในกลุ่มมีคนบางคนที่มืบทบาทหลักและหากบุคคลผู้นี้ไม่อยู่ กิจการก็อาจจะพับไปได้ แต่เครือข่ายการศึกษาดูงานก็ช่วยขยายตลาดได้ระดับหนึ่ง ทางออกหนึ่งที่สมาชิกมองว่าจะสามารถช่วยได้ก็คือ การหาผลิตภัณฑ์ตัวใหม่ต่อไปเรื่อยๆ โดยใช้พลังกลุ่มเดิม ส่วนกลุ่มสมุนไพรที่ปัจจุบันเน้นการผลิตยาสระผมและน้ำยาเช็ดโต๊ะนั้น ก็ประสบปัญหาการตลาดอย่างหนัก เนื่องจากราคาที่ตั้งไว้ค่อนข้างแพงเมื่อเทียบกับสินค้าประเภทเดียวกันจากโรงงานอุตสาหกรรม แม้ว่าทางกลุ่มจะเน้นว่าสินค้าของตนเป็นสินค้าสุขภาพก็ตาม แต่การขาดการโฆษณา จึงไม่สามารถที่จะทำให้ประเด็นนี้กลายเป็นจุดขายของผลิตภัณฑ์ได้^๑

พระมหาบุญช่วย สิริบุรโรรและคณะ ได้กล่าวถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไว้ในงานวิจัย เรื่อง การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ในกระบวนการจัดการทางสังคมโดยครอบครัวในชุมชนเข้มแข็งเพื่อป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรม พบว่า กลุ่มองค์กรในชุมชนบ้านแปะมีอยู่จำนวนหลายกลุ่มและมีความหลากหลายในบทบาทหน้าที่ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) กลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ ๒) กลุ่มองค์กรทางการเมือง และ ๓) กลุ่มองค์กรสงเคราะห์และวัฒนธรรม สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะสังกัดกลุ่มองค์กรมากกว่าหนึ่งองค์กรขึ้นไป ลักษณะของกลุ่มสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) กลุ่มที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมดั้งเดิม กลุ่มประเภทนี้สามารถดำรงองค์กรอยู่ได้ด้วยวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีไม่มากนัก และ ๒) กลุ่มที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มหรือจัดตั้งโดยภาครัฐ ความเข้มแข็ง

^๑ กิตติภณ สุพรรณกลางและคณะ, วัฒนธรรมในฐานะกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนในตำบลสันทรายหลวง ตำบลสันป่าเป้าและตำบลหนองแห้ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ), บทคัดย่อ.

ของกลุ่มขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒ ด้าน คือ ๒.๑) ปัจจัยภายนอก โดยมีภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน มีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน แหล่งเงินทุนในชุมชน หรือเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง และ ๒.๒) ปัจจัยภายใน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ทั้งนี้การที่จะดำรงองค์กรอยู่ได้นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ผ่านมาของชาวบ้าน โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การพัฒนา” ของภาครัฐ อันมีอิทธิพลสำคัญในการสร้างวิถีคิดแก่สมาชิกในองค์กรชุมชนก่อน แล้วถ่ายทอดลงสู่วิถีคิดของสมาชิกในครอบครัวต่อไป และจากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจว่า กลุ่มองค์กรชุมชนมีอิทธิพลต่อกลุ่มต่าง ๆ ในครอบครัวแตกต่างกัน โดยเฉพาะกับกลุ่มพ่อบ้านที่เน้นในเรื่อง การจัดการสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการทำมาหากินเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มแม่บ้านมีความคิดในเชิงอนุรักษ์มากกว่า และเน้นความสำคัญของสถาบันทางสังคมที่มีอยู่เดิม ส่วนกลุ่มเด็กและเยาวชนกลับมีมิติการมองเห็นภาพองค์กรรวมของชุมชนได้อย่างน่าสนใจ และมีความใกล้เคียงกับภาพความจริง และได้เสริมมิติของความรักความอบอุ่นจากการจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวและการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในชุมชน ไม่เน้นการจัดการแบบสมัยใหม่แต่ให้ความสำคัญกับการจัดการตามศักยภาพของชุมชน โดยยึดหลักความพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต *

จินตนา โพธิพิพย์ ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชน ไว้ในการวิจัยเรื่อง การจัดการองค์ความรู้เพื่อการขยายผลการผลิตและแปรรูปน้ำมันงา (อีดงา) ปลอดสารเคมีสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าผลการศึกษาเงื่อนไขและข ☐ อจำกัดของกลุ่ม / ชาวบ ☐ านในการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ☐ น้ำมันงา พบว ☐ ่า กลุ่มเป ☐ ้าหมายใด ☐ ้ารมาถึงป ☐ จัยเงื่อนไขที่เอื้อและป ☐ จัยเงื่อนไขที่เป ☐ ้นข ☐ อจำกัดหรืออุปสรรค ☐ ้อการปลูกลงและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ☐ น้ำมันงา ทำให้ ☐ กลุ่มเป ☐ ้าหมายที่เป ☐ ้นเกษตรกรผู้ ☐ ปลูกงาทั้ง ๒ หมู่ ☐ านมีความตระหนักและตื่นตัวที่จะทำการเกษตรแบบปลอดสารเคมี และการรวม กลุ่มกันเพื่อแก ☐ ไขป ☐ ัญหา สำหรับกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ ☐ เกษตรปลอดสารเคมีบ ☐ านปางหมู ☐ ใด ☐ ตระหนักและตื่นตัวที่จะแก ☐ ไขป ☐ ัญหาของกลุ่ม โดยการพัฒนากลุ่มของตนเองให้ ☐ ะเข้มแข็งขึ้น การผลิตน้ำมันงาที่มีคุณภาพ การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มผู้ ☐ ปลูกงาโดยเฉพาะเรื่อง การส่งเสริมสนับสนุนให้ ☐ เกษตรกรปลูกงาแบบปลอดสารเคมีและช ☐ วยเหลือกลุ่มผู้ ☐ ปลูกงา โดยการรับซื้อผลผลิตและทำให้ ☐ ึ่ง ๒ กลุ่มมีความเข ☐ ้าใจกันมากขึ้น (๒) ผลการถอดองค์ความรู้ กระบวนการผลิตงาที่ปลอดสารเคมี พบว ☐ ่าเกษตรกรที่ปลูกงาใด ☐ ะไข ☐ ้องค ☐ าวมรู้ ☐ ึ่งเป ☐ ้นภูมิป ☐ ัญญาท ☐ ้องถิ่นไทยใหญ่ ☐ ใน

* พระมหาบุญช่วย สิริโนโธ, การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ในกระบวนการจัดการทางสังคม โดยครอบครัว ในชุมชนเข้มแข็งเพื่อป้องกันและลดปัญหาเยาวชนเสพติด , (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), บทคัดย่อ.

การปลูกงา เริ่มตั้งแต่ □ วิธีการขั้นตอนในการปลูกงา วิธีการคัดเมล็ดพันธุ์ □ และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ □ งา รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังเชื่อหรือนับถือ และปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันคือ การอธิษฐานบอกกล □าวเจ □าที่ก □อนปลูกงาและในระหว □งปลูกงาจะมีการต □งก □อกขอมต □อและจุดเทียนไขหรือธูปบูชาเจ □าที่ เนื่องจากเชื่อ □าเจ □าที่ใด □แก □เจ □าป □า เจ □าเขา เจ □าน้ำ เจ □าดิน จะดูแลและรักษาปกป □องให้ □ใด □ผลผลิตดี และไม □เป □นโรคหรือแมลงมารบกวน และไม □มีเหตุการณ์ □ที่ไม่ □ดีใดๆ เกิดขึ้นกับสวนงา (๓) ผลการถอดคอง □ความรู้ □ในการสกัดน้ำมันงา (อีดงา) ที่ปลอดสารเคมี โดยใช้ □ภูมิป □ัญญาท □องถิ่นไทยใหญ่ □พบว □า ผู้แปรรูปในป □จุบันบางส □วนใด □ใช้ □องค □ความรู้ □ที่เป □นภูมิป □ัญญาท □องถิ่นไทยใหญ่ □ในการอีดงาคือ การอีดงาโดยใช้ □ครกอีดน้ำมันงาที่เป □น □ไม □และใช้ □แรงงานสัตว์ □ในการอีด คือวัวและควาย หรือการอีดงาโดยใช้ □ครกอีดน้ำมันงาที่เป □น □ไม □และใช้ □กัณฑ์น้ำในการอีด รวมถึงองค □ความรู้ □ในการคัดเลือกวัวและเทคนิคการฝ □กวัวหรือควายที่ใช้ □ในการอีดน้ำมัน อย □ความรู้ □ในการทำครกอีดน้ำมันงา อย □ความรู้ □ในการทำกัณฑ์น้ำ และความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอีดน้ำมัน การทำครกอีดน้ำมันงาและการทำกัณฑ์น้ำที่ยังเชื่อและนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันคือ ไม □อีดน้ำมันงาในวันพระ ทุกวันพระมีการต □งก □อกขอมต □อ จุดเทียนไขเปลี่ยนดอกไม้ □ในแจกันที่บูชาไว □บนหิ้งบริเวณที่ อีดน้ำมันและมีการอธิษฐานบอกกล □าวเจ □าที่หรือผีครกน้ำมัน ไม □จับบริเวณหัวอกของสาครกที่อีดน้ำมัน คนอีดน้ำมันต □องมีความซื่อสัตย์ □การหาฤกษ์ □งามยามดี □อนที่จะทำครกอีดน้ำมันและมีการไหว □ครูในวันที่จะลงมือทำครกอีดน้ำมัน^๑

ภัทรศิริย์ อินทร์จนา ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชน ไว้ในการวิจัยเรื่อง การกำหนดกลยุทธ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชน ในเขตปฏิรูปที่ดิน กรณีศึกษา : วิสาหกิจชุมชนกลุ่มโคเนื้อ ตำบลนิคมกระเสียว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าการศึกษากลยุทธ์ □เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชน ในเขตปฏิรูปที่ดิน กรณีศึกษา : กลุ่มโคเนื้อ ตำบลนิคมกระเสียว อำเภอ □านข □าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์ □เพื่อศึกษากระบวนการทำงานด □านการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน เพื่อศึกษาหาสาเหตุของป □ัญหาการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนที่ส ผังกระทบต □อการดำเนินงานและเพื่อกำหนดกลยุทธ์ □ให้ □เป □นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพด □านการบริหารจัดการ ผู้ □ศึกษาวิเคราะห์ □ข □อมูลโดยใช้ □การเก็บรวบรวมข □อมูลที่เป □นข □อมูลทุติยภูมิและข □อมูลปฐมภูมิ โดยการเก็บรวบรวมข □อมูลจากเอกสาร บทความ รายงานการประชุม และจากแบบสัมภาษณ์ □ประธานกลุ่ม □มวิสาหกิจชุมชน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่ม □โคเนื้อ จังหวัดสุพรรณบุรี และกลุ่ม □มผู้เลี้ยงวัว □าน

^๑ จินตนา โพธิทิพย์, การจัดการองค์ความรู้เพื่อการขยายผลการผลิตและแปรรูปน้ำมันงา (อีดงา) ปลอดสารเคมีสู่ วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน , (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), บทคัดย่อ.

เขาแม่แก จังหวัดนครสวรรค์ โดยนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์โดยใช้แผนผังสาเหตุ ผล และการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ป้ายหลักที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน คือ ปัญหาประสิทธิภาพการบริหารจัดการต่ำ เนื่องจากผู้นำขาดความรู้ในการบริหารจัดการกลุ่ม และการจัดการระบบบัญชี ส่วนสมาชิกกลุ่มยังขาดความรู้ในการรวมกลุ่ม และไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อการดำเนินงาน

๒.๕ ข้อมูลชุมชนในภาคสนาม

ในการศึกษาวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนภาคสนาม แบ่งเป็น ๒ หัวข้อ คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลหนองบัว ดังนี้

๒.๕.๑ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ

ตำบลบะมีพื้นที่การปกครองทั้งสิ้น ๑๕ หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน ๑,๒๑๔ ครัวเรือน ทิศเหนือ ติดต่อกับ เขตตำบลท่าตูม และเขตอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตอำเภอจอมพระ ตำบลชุมแสง จังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เขตตำบลหนองเมธี จังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เขตตำบลกระโพ จังหวัดสุรินทร์ จำนวนประชากรในเขต อบต. ๖,๗๑๒ คน อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม รับจ้าง ที่ทำการ อบต. ๑ แห่ง สถานีอนามัย ๑ แห่ง วัด ๑ แห่ง^๒ ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็น บุคคลตำบลบะ แบ่งประเด็นวิเคราะห์เป็น ๕ ประเด็น คือ ๑) สภาพความเป็นอยู่ของประชากร ๒) ความเชื่อทางศาสนา ๓) พัฒนาการและการดำเนินกิจกรรม วิสาหกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ ๔) จำนวนของประชากร ซึ่งจากการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนเป็นดังนี้

ภาพที่ ๒.๑

สภาพโครงสร้างกายภาพของชุมชนบะ

^๑ ภัทรศิริ อินทร์จนา, การกำหนดกลยุทธ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชน ในเขตปฏิรูปที่ดินกรณีศึกษา : วิสาหกิจชุมชนกลุ่มโคเนื้อ ตำบลนิคมกระเสียว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี , (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), บทคัดย่อ.

^๒ ThaiTambon.com ๒๐๐๐. (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑).

๑) สภาพความเป็นอยู่ของประชากร ชุมชนตำบลปะมีประชากรค่อนข้างหนาแน่น อยู่ห่างตัวอำเภอประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ถนน ไทรคมนาคม และสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ สะดวกสบาย การวางผังโครงสร้างอาคารบ้านเรือนค่อนข้างเป็นระเบียบ มี ห้วยกระวีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่าน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวบ้านพึ่งพาด้านการเกษตรทำไร่ ทำนา ทำสวนเพื่อยังชีพเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือยึดอาชีพรับจ้าง บางส่วนประกอบธุรกิจค้าขายได้แก่ขายของชำ ขายอาหาร บางส่วนเป็นข้าราชการ วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจมีความใกล้เคียงสังคมเมืองขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่สังเกตว่าคนในชุมชนปะมีข้าราชการชั้นปัญญานมากเมื่อเทียบกับชุมชนที่ใกล้เคียง ดังนั้นจึงเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและวางแผนค่อนข้างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนมีทิศทางในการดำเนินงานชัดเจน

๒) ความเชื่อทางศาสนา ชุมชนบ้านปะมีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนา วัดเป็นวัดบ้านตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ศาสนสถาน ศาสนวัตถุภายในวัดมีความเก่าแก่แสดงถึงร่องรอยของความรู้เรื่องมาตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบันยังคงเป็นศูนย์กลางทางศาสนาของชุมชนมีบทบาทด้านสานพิธี พระสงฆ์ในวัดก็เข้าร่วมและเป็นผู้นำกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบใหม่ตามสภาพการณ์ของโลกยุคใหม่ อย่างเช่น การรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเจ้าอาวาสเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วยทุกกลุ่ม แสดงให้เห็นถึงบทบาทวัดและบ้านมีความสนิทกันแนบแน่น คนวัยสูงอายุยังเข้าวัดฟังธรรม รักษาขนบธรรมเนียมพุทธแบบชาวบ้านไว้ได้ แต่เยาวชนคนหนุ่มสาวให้ความสำคัญกับวัดน้อยลง

ภาพที่ ๒.๓

วัดโพธิ์หิมวันต์ บ้านปะ

๓) พัฒนาการและการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ แรกเริ่มของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้พัฒนามาจากกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “สหกรณ์กลุ่มผู้ผลิตข้าวหอมมะลิเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ” กลุ่มนี้มีดำเนินการหลักๆ ๔-๕ ประการ ได้แก่ การระดมทุนหรือหุ้น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การรับซื้อข้าวเปลือกมาสีแล้วจำหน่าย การผลิต/จำหน่ายพันธุ์ข้าวหอมมะลิ การเปิดโรงเรียนชาวนา การจัดตั้งโรงสีสหกรณ์ การสร้างโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์(เม็ด) และอื่นๆ โดยมีความมุ่งมั่นว่า “เราจะทำดินของเราทุกอณูให้มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด เราจะทำให้สรรพสิ่งทั้งปวงที่เกิดบนแผ่นดินเราให้มีค่ามีราคา และให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากที่สุด เราจะไม่นิ่งดูตายแน่ในใครจะนิ่งเฉย ”^๑ ต่อมากิจการโรงสีของสหกรณ์กลายเป็นกิจกรรมหลักที่สร้างรายได้ให้สมาชิกเติบโตและมีความมั่นคง ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

โดยทั่วไปสภาพความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจของชุมชนตำบลบะมีการรวมกลุ่มหลายกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมในการช่วยเหลือตัวเอง เช่น “กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารยา กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มหมอดิน กลุ่มน้ำประปา กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มสาธิตการตลาด กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มจักสาน กลุ่มยาสมุนไพร ”^๒ เป็นต้น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนบะ เริ่มขึ้นต้นเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ มี คณะกรรมการดำเนินการจำนวน ๒๒ คน ซึ่งมี นายวสันต์ สมอ่อน เป็นประธาน นายประยงค์ กรองทอง และนายคม บุญมี เป็นรองประธาน และได้สรรหาที่ปรึกษาอีกจำนวน ๑๐ คน มีนายอำเภอท่าตูม เป็นประธานที่ปรึกษา มีสมาชิก ลง

^๑ นายประยงค์ กรองทอง, “ประธานแถลง ไตรมาสแรก”, หนังสือพิมพ์บ้านนอกข้างน้อย (พฤษภาคม ๒๕๔๘): หน้า ๑.

^๒ พระครูสุคนธ์ศีลการ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์หิมวันต์, สัมภาษณ์ วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๔.

หุ้นจำนวน ๑๒๖ ราย ได้ข้าวเปลือกจำนวน ๑๙ ตันกว่า และเงินที่เป็นหุ้นจำนวน ๑๙,๐๐๐ บาท และเงินค่าลงทะเบียนสมาชิกจำนวน ๑๒,๖๐๐ บาท ดำเนินงานในรูปแบบสหกรณ์โรงสีข้าว โดยมีการดำเนินงานดังนี้ ๑) รับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิก ๒) แปรรูป และจำหน่ายข้าวเปลือกแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป ผลิตปุ๋ยอินทรีย์จำนวน ๓๐ ตัน เพื่อบริการและจำหน่ายแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป ๓) ดำเนินการผลิต ในบริเวณสวนป่างามเลิศ โรงเรียนลานทรายพิทยาคม (ยี่มใช้ชั่วคราว) ๔) เสนอโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ ผลิตปุ๋ยอินทรีย์แก่สมาชิก ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลพะ ๕) เสนอโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ และดำเนินการ ผลิตข้าวหอมมะลิเกษตรอินทรีย์แก่สมาชิก ต่อองค์การบริหารส่วนตำบลพะ ๖) เสนอโครงการขออนุมัติงบประมาณจัดสร้างโรงงานผลิตปุ๋ยสมบูรณ์แบบ ต่อกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๗ เสนอโครงการจัดสร้างโกดังรับซื้อและเก็บข้าว ต่อสหกรณ์จังหวัดสุรินทร์ ๘) เสนอโครงการจัดตั้งปั้มน้ำมันสหกรณ์ ต่อบริษัทบางจาก ๙) ส่งคณะกรรมการหรือสมาชิกเข้าร่วมอบรมศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับงานที่กำลังดำเนินงานอยู่ ตามโอกาสต่าง ๆ ที่มี

ภาพที่ ๒.๓

โรงสีข้าวของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ชุมชนพะ

การดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนของกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปเป็นร่างในเดือนมกราคม ๒๕๔๘ ภายใต้อำนาจบังคับสหกรณ์กลุ่มผู้ผลิตข้าวหอมมะลิเกษตรอินทรีย์ ชุมชนบะ (สขอบ.) พุทธศักราช ๒๕๔๘ ประเภท สหกรณ์การผลิตและการแปรรูปจำหน่าย ที่ตั้งสำนักงาน สำนักงานสหกรณ์กลุ่มผู้ผลิตข้าวหอมมะลิเกษตรอินทรีย์ ชุมชนบะ หมู่ที่ ๑ บ้านบะ ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ เพื่อส่งเสริมฐานะ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของสมาชิก โดยวิธีร่วมกันดำเนิน กิจกรรมเพื่อประโยชน์ด้วยกัน หรือสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในข้อต่อไปนี้

- ๑) เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกออมทรัพย์ โดยช่วยให้สมาชิกสงวนส่วนแห่งรายได้ของตนไว้ในทางอันมั่นคง และได้รับประโยชน์ตามสมควร
- ๒) เพื่อรับฝากข้าวเปลือก ผลิตผลทางการเกษตร หรือเงินจากสมาชิก
- ๓) เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกทำการเกษตรปลอดสารพิษ และเกษตรอินทรีย์
- ๔) เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกผลิตปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองได้ และจำหน่าย
- ๕) เพื่อจัดตั้งโรงสีขนาดกลาง/ใหญ่ เพื่อแปรรูปข้าวเปลือกส่งไปจำหน่าย
- ๖) เพื่อรับซื้อและจำหน่ายผลิตผลข้าวจากสมาชิกและบุคคลทั่วไป
- ๗) เพื่อจัดให้สมาชิกสามารถกู้ข้าวเปลือกหรือเงินได้ตามข้อกำหนดอันสมควร
- ๘) เพื่อส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกันและช่วยตัวเองในหมู่สมาชิก
- ๙) เพื่อจัดหาทุนพัฒนากิจการตามวัตถุประสงค์
- ๑๐) เพื่อให้สหกรณ์อื่นกู้ยืม
- ๑๐) เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีที่ดินเป็นของตนเอง และมีเครื่องมือ อุปกรณ์ และปัจจัยในการผลิตข้าวอย่างพอเพียง
- ๑๑) ร่วมมือกับทางราชการ สันนิบาตสหกรณ์ ชุมนุมสหกรณ์ และสหกรณ์อื่น เพื่อส่งเสริมและปรับปรุงกิจการของสหกรณ์
- ๑๒) การกระทำการต่าง ๆ ตามที่อนุญาตไว้ในกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ หรือกฎหมายอื่น เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวข้างต้น ทั้งนี้รวมถึงกรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สินที่ครอบครอง ก่อสร้าง ซื้อแลกเปลี่ยน โอนหรือรับโอน เช่าหรือให้เช่า เช่าซื้อหรือให้เช่าซื้อ จำนองหรือรับ จำนอง จำนำหรือรับจำนำ ขายหรือจำหน่าย ซึ่งทรัพย์สิน ตลอดจนดำเนินการอื่นบรรดาที่เกี่ยวกับหรือเนื่องในการจัดการให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วย

ภาพที่ ๒.๔

สภาพโครงสร้างกายภาพชุมชนบะ

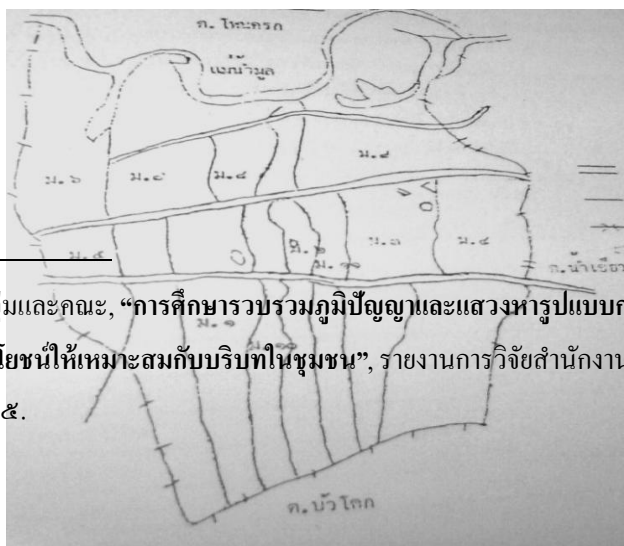

๒.๕.๒ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าข้อมสีธรรมชาติ

๑) สภาพทั่วไป ตำบลหนองบัว ห่างจากอำเภอท่าตูมมาทางทิศตะวันออกประมาณ ๖ กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือ จดแม่น้ำมูล ตำบลโพนครก ทิศใต้จดเขตตำบลบัวโคก ทิศตะวันออก จดเขตตำบลน้ำเขียว อ.รัตนบุรี ทิศตะวันตกจดเขตตำบลท่าตูม การรวมกลุ่มของประชาชน จำนวนกลุ่มทุกประเภท ๒๕กลุ่ม แยกเป็นกลุ่มอาชีพ ๒๓ กลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ ๕ กลุ่ม และกลุ่มอื่นๆ ๑ กลุ่ม จุดเด่นของพื้นที่ ที่เอื้อต่อการพัฒนาตำบลอยู่ติดแม่น้ำมูล เอื้อต่อการเกษตร การประมง ท่องเที่ยว จัดงาน ประเพณีแข่งเรือ เป็นที่ราบลุ่มไม่ขาดน้ำเหมาะการเกษตร มีหนองน้ำมากมาย เหมาะกับการเกษตร การประมงหมู่บ้าน แหล่งน้ำของสัตว์เลี้ยง มีแนวป่าไม้สงวนรมัน เหมาะแก่การพักผ่อน มีถนนหลวงตัดผ่าน เหมาะแก่การขนส่งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ฯลฯ

แผนผังที่ ๒.๒

ที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าข้อมสีธรรมชาติ

๑) เรวศ์ ศรีขุ่มและคณะ, “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาและแสวงหารูปแบบการปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้านแบบอินทรีย์ สำหรับใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับบริบทในชุมชน”, รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๘, หน้า ๕-๑๕.

๒) ความเป็นมาของตำบลหนองบัว หนองบัวเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีหมู่บ้านตั้งอยู่เรียงรายตามถนนสายท่าตูม-รัตนบุรี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ไปทางทิศเหนือประมาณ ๖๐ กิโลเมตร เรียกชื่อตาม หนองน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่ทางทิศเหนือหมู่บ้านหนองบัว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าในหนองน้ำแห่งนี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในหนองบัวแห่งนี้ เริ่มมีการตั้งหมู่บ้านมาในสมัยกรุงธนบุรี เกิดจากการรวมตัวของประชากรหลายหมู่บ้าน พอจะยกเอามาให้เห็นได้ดังนี้ มาจากบ้านอีได้นารายณ์ บ้านธาตุ บ้านนาแซง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ มาจากบ้านโพนงอย อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มาจากบ้านสุวรรณภูมิ อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๖ บ้านตูมพงสวาย ได้ตั้งเป็นอำเภอท่าตูม บ้านหนองบัวได้ย้ายขึ้นสังกัดหมู่ ๑๔ ตำบลหมากมี อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ย้ายมาขึ้นต่อตำบลท่าตูม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับอนุมัติจากกรมการปกครองให้เป็นตำบลหนองบัวมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ ๒.๕

วัดจำปาหนองบัว ตำบลหนองบัว

๓) ประชากร ข้อมูลจาก จปฐ. ปี ๒๕๕๗ ตำบลหนองบัว มีประชากรทั้งสิ้น ๔,๕๔๕ คน แยกเป็นชาย ๒,๔๑๓ คน หญิง ๒,๑๓๒ คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๑๓๐ คน / ตารางกิโลเมตร สภาพทางเศรษฐกิจ อาชีพของประชากรเขตตำบลหนองบัว ทำนา ๕๐ % รับจ้าง ๕ % ค้าขาย ๔ % รับราชการ ๑.๕ % หน่วยธุรกิจในเขตตำบลหนองบัว มีปั๊มน้ำมันขนาดใหญ่ ๑ แห่ง ปั๊มน้ำมันขนาดเล็ก ๑๒ แห่ง ร้านขายของชำ ๔๐ แห่ง ร้านตัดผม ๕ แห่ง ร้านเสริมสวย ๔ แห่ง เข้ายักร (๕ เครื่องขึ้นไป) ๑๓ แห่ง ซ่อมปะ ผุ รถ ๗ แห่ง โรงสีเล็ก ๓๗ แห่ง โรงสีกลาง ๕ แห่ง การขนส่งและการคมนาคม / ยานพาหนะ มีรถจักรยานยนต์ ๑๔๐ คัน รถจักรยานยนต์ ๘๐๓ คัน รถจักรยาน ๖๘๑ คัน รถอีแต๋น ๕๔ คัน มีเครื่องคอมพิวเตอร์ ๒๓๗ เครื่อง จำนวนครัวเรือนที่ใช้อินเทอร์เน็ต ๑๘ ครัวเรือน

๔) การรวมกลุ่มเพื่อความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์ตำบล (OTOP) ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมด้วยสีธรรมชาติ เช่น ผ้าขาวม้า ผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมเตียง ผ้าคลุมตู้เย็น ผ้าคลุมโต๊ะ ผ้า màn กระเป๋า หมวก ผ้าพื้น ฯลฯ กลุ่มอาชีพที่เข้มแข็ง ๑) กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลหนองบัว (สนับสนุนโดยมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม) ดำเนินกิจกรรมการทอผ้าย้อมด้วยสีธรรมชาติและมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าคลุมตู้เย็น หมวก เสื้อ ที่ใส่มือถือ ศูนย์ประสานงานตั้งอยู่ หมู่ ๑ ๒) กลุ่มโรงสีสาม หมู่ ๑ สมาชิก ๑๐๐ คน ดำเนินการสีข้าวสมาชิกและบุคคลทั่วไป มีการขายแลกเปลี่ยน ขายไร่ ๓) กลุ่มโรงสีหนองบัวสร้างสรรค์ หมู่ ๑๐ สมาชิก ๑๖ คน ดำเนินการสีข้าวของสมาชิกและบุคคลทั่วไป มีการขายแลกเปลี่ยน ขายไร่ ๔) กลุ่มเย็บผ้าบ้านไกลเสียด หมู่ ๗ สมาชิก ๔๖ คน ดำเนินการเย็บผ้าตามออเดอร์จากกรุงเทพมหานคร เช่น เสื้อ กางเกง ผ้าเช็ดตัว ๕) ศูนย์สาธิตการตลาด หมู่ ๕ สมาชิก

๘๒ คน ดำเนินการขายสินค้าอุปโภคบริโภคให้กับสมาชิกและประชาชนทั่วไป มีการปันผลทุก ๖ เดือน ปันกำไรคืนสู่สมาชิก นำกำไรส่วนหนึ่งให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ เช่น เลี้ยงโคพื้นบ้าน เลี้ยงปลา ทับทิมในกระชัง ๖) ศูนย์สาธิตการตลาด หมู่ ๘ จำนวน ๒ แห่ง สมาชิก ๑๔๐ คน ดำเนินการขายสินค้าอุปโภคบริโภคมีการปันผลกำไรให้สมาชิกและมีการนำผลกำไรที่เหลือให้สมาชิกกู้ยืม ๗) ศูนย์สาธิตการตลาด หมู่ ๖ จำนวน ๒ แห่ง สมาชิก ๑๒๐ คน ดำเนินการขายสินค้าอุปโภค – บริโภค มีการปันผลกำไรให้สมาชิก และมีการนำกำไรที่เหลือไปให้สมาชิกกู้ยืม ๘) ศูนย์สาธิตการตลาดหมู่ ๗ สมาชิก ๔๐ คน ดำเนินการขายสินค้าอุปโภค – บริโภคและมีการปันผลกำไรให้สมาชิก มีการนำผลกำไรที่เหลือให้สมาชิกกู้ยืม มีโรงเรียนประถมศึกษา ๔ แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา ๑ แห่ง คือ โรงเรียนศรีปทุมพิทยาคม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๓ แห่ง วัด / สำนักสงฆ์ ๖ แห่ง สถานีอนามัยประจำตำบล / หมู่บ้าน ๒ แห่ง

ภาพที่ ๒.๖

โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนหนองบัว

๕) กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม จังหวัด

สุรินทร์” ประมาณปี ๒๕๒๘ กลุ่มแม่บ้าน บ้านหนองกลาง ได้รับงบประมาณจากสำนักงานเกษตร อำเภอท่าตูม ประมาณ ๕,๐๐๐ บาท ให้กลุ่มแม่บ้านแจกจ่ายให้สมาชิกนำไปปลูก แต่ไม่ประสบผล เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำมาก จึงเปลี่ยนทอผ้าขายกัน ประมาณปี ๒๕๒๘ สมาชิกที่รวมกลุ่มกันทอผ้านั้นในช่วงแรก ๆ จะมีการเอาลูกมาวางไว้ที่บ้านประธาน คือ ป้าจอม รวมกันหลาย ๆ หูก สมาชิกทุกคนมาทอด้วยกัน สับเปลี่ยนกันทอ ทุก ๆ คนซึ่งในปีแรก ๆ มีสมาชิกประมาณ ๒๐ คน ในเรื่องของการตลาดก็ทอได้ก็ขายไปเรื่อย ๆ โดยมีการรวบรวมผ้าทุกชนิดที่สมาชิกทอได้ แล้วเอาไปขายในนามของกลุ่ม พอขายได้หักต้นทุนการผลิตในรอบ ๑ ปี ออกไว้ต่างหาก (ไว้เป็นทุนในปีต่อไป) ส่วนกำไร

ที่เหลือทั้งหมดเอามาแบ่งให้สมาชิก ๒๐ คนเท่า ๆ กัน ปี ๒๕๓๐ สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ฯ ได้แยกกันทำตามบ้านเรือนโดยจับกันเป็นคู่ไม่รวมกันทอที่จุดเดียวดังเคย ปลายปี ๒๕๓๐ ถึงต้นปี ๒๕๓๑ การจัดการในรูปกลุ่ม การจัดสรรเงินกำไรเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้น ทำให้สมาชิกมีงานทำ มีรายได้จุนเจือครอบครัว

ในช่วงนี้มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้เข้ามาทำงานในรูปของการส่งเสริมการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ ตำบลหนองบัว ได้ช่วยส่งเสริมแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติให้มีรูปแบบในการบริหารจัดการยิ่งขึ้น บวกกับทางหนองกลางเองที่มีกลุ่มแม่บ้านที่มีประสบการณ์และมีฝีมือในการทอผ้าอยู่แต่เดิมด้วย

เพียงแต่ในอดีตทางกลุ่มยังไม่เน้นเรื่องการย้อมสีธรรมชาติ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ / จุดขายของกลุ่มเท่านั้นเอง

ความเป็นกลุ่มเริ่มจะชัดเจนขึ้น คือ สมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น ๓๐ คนในช่วงปี ๒๕๓๑ – ปี ๒๕๓๗ นั้นทางมูลนิธิฯ จะเป็นคนจัดการเรื่องการตลาดเอง โดยซื้อจากสมาชิกโดยตรง แล้วก็จัดการขายด้วยตนเอง

สมาชิกทุกคนเป็นเพียงผู้ทอผ้าตามที่ทางเจ้าหน้าที่สั่ง ในเรื่องการจัดการวัตถุดิบ คือ เจ้าหน้าที่มูลนิธิฯ พากรรมการไปจัดซื้อ และมาขายให้สมาชิก (ผ่านส่ง) ราคาต้นทุนค่าฝ้าย / ไหมปีละ ๑ ครั้ง ส่วนในเรื่องของเงินทุนนั้นทางมูลนิธิฯ ให้ยืมในรูปเงินทุนหมุนเวียน เป็นงวด ๆ ไป และในเรื่องของการตลาดนั้นสมาชิก / กรรมการ บางคนก็มีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องการตลาดจากประสบการณ์ตรง เช่น งานเทศกาลต่าง ๆ ที่ทางหน่วยงานทั้งทางภาครัฐ / เอกชนจัดขึ้น และมีเวทีการจัดแสดงสินค้า / ออกร้านต่าง ๆ ทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิ ฯ ก็จะคัดเลือกกรรมการ / สมาชิกให้เอาผ้าไปขาย ส่วนการพัฒนาบุคลากรนั้นส่วนใหญ่กรรมการจะมีโอกาสได้มาอบรม และ ดูงานต่าง ๆ บ้างเป็นระยะ ๆ ช่วงปี ๒๕๓๕ ได้สมัครสมาชิกของกลุ่มพรรณไม้ที่ อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด เพื่อช่วยให้รู้ทางการตลาดของกลุ่มกว้างขึ้น / ช่วยให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย และมีสมาชิกจากหมู่บ้านต่างๆ เพิ่มขึ้น ประมาณต้นปี ๒๕๓๘ มีสมาชิกทั้งสิ้น ๑๐๒ คน เมื่อกลุ่มเติบโตและมีสมาชิกค่อนข้างมากรูปแบบบริหารจัดการก็ทำเป็นระบบเครือข่ายเพื่อสะดวกต่อการติดต่อประสานงาน / ติดต่อเงินกู้ยืม และอื่น ๆ ด้วย จึงได้ชื่อใหม่ว่า “กลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” และมีการรับสมัครสมาชิกใหม่ อย่างเป็นทางการ โดยมีการลงหุ้นคนละ ๑๐๐ บาท โดยเริ่มแรกสมาชิกลงหุ้นในนามเครือข่าย ฯ ทั้งหมด ๘๔ คน (เป็นเงินหุ้น ๘,๔๐๐ บาท) และมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการโครงการ ๑๖ คน ซึ่งแยกเป็นกรรมการบริหาร ๖ คน กรรมการฝ่ายการตลาด ๓ คน กรรมการประสานงาน ๓ คน กรรมการฝ่ายตัดเกรดผ้า ๔ คน และจากการเลือกคณะกรรมการขึ้นมาทั้ง ๑๖ คนนั้น ทางกลุ่มได้แบ่งบทบาทหน้าที่ของกรรมการทุกฝ่ายเรียบร้อยแล้ว

เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มด้วยตนเองในทุก ๆ เรื่อง เช่น การเงิน บัญชีการตลาด และการจัดการออร์เดอร์ให้สมาชิก เป็นต้น และกลุ่มก็ได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย เช่น มูลนิธิ

การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม โครงการกู้เงินจากมูลนิธิไทย – เยอรมันเพื่อการพัฒนา จากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ในปัจจุบันกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้า ตำบลหนองบัว อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่มีความเข้มแข็งมากพอสมควร ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การเงิน การประสานงานกับแหล่งเงินทุนในท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการเรื่องการตลาด การออร์เดอร์สินค้า และอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง ประมาณ ๗๐ - ๘๐ % และที่ยังต้องอาศัยที่เลี้ยง คือ เรื่องการทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย การปิดงบดุลต่าง ๆ คิดว่าอีกสักกระยะหนึ่งคงจัดการได้ด้วยตนเองอย่างแน่นอน และด้วยพลังการรวมกลุ่มที่ค่อนข้างเหนียวแน่นของสมาชิก

ภาพที่ ๒.๖

เครื่องมือในการทอผ้าของกลุ่มเครือข่ายแม่บ้านทอผ้าอำเภอสหัสขันธ์ ตำบลหนองบัว

๕) วัตถุประสงค์ของกลุ่มเครือข่ายกลุ่มแม่บ้านทอผ้าอำเภอสหัสขันธ์ (๑) เพื่อให้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ชัดเจน / เป็นรูปธรรม (๒) เพื่อให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดรายได้เสริมแก่ครอบครัว (๓) เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ / ส่งข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง (๔) เพื่อให้มีพลังในการต่อรอง / สร้างโอกาสในการได้รับงบประมาณสนับสนุน (๕) เพื่อให้มีการอนุรักษ์เอกลักษณ์ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น (๖) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากลุ่มให้เป็นธุรกิจชุมชนในอนาคต (๗) เพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การบริหารจัดการการเงิน / การบัญชี การผลิต การแปรรูป การตลาดด้วยตนเอง

๖) กฎระเบียบ / ข้อควรปฏิบัติ (๑) สนใจเรื่องการทอผ้าด้วยสิริธรรมชาติ (มีความรู้เดิมอยู่แล้ว / การรับเข้าเป็นสมาชิก) (๒) สมาชิกทุกคนมีสิทธิถือหุ้นตั้งแต่ ๑ หุ้น ๆ ละ ๑๐๐ บาท แต่ไม่เกิน ๑๐๐ หุ้น (๑๐,๐๐๐ บ.) (๓) คณะกรรมการประชุมอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง / สมาชิกประชุมอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง (๔) สิ้นปีจะมีการสรุปผล / ปิดงบดุล / กำไร – ขาดทุน และมีการปันผลให้สมาชิก (๕) เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง (ประชุม / อบรม / สัมมนา / ดูงาน ฯลฯ) (๖) มีความตั้งใจในการพัฒนาฝีมือของตนเองอย่างจริงจังเป็นรูปธรรม (๗) ต้องมีความเสียสละ / มีความสมัครสมานสามัคคี (๘) ทุกคนต้องทำกิจกรรม (ทอผ้า) ให้กลุ่มอย่างต่อเนื่อง (๙) ห้ามใช้สารเคมีในกระบวนการทอผ้าโดยเด็ดขาด (๑๐) ต้องยอมรับ / เคารพในคำติชมของคณะกรรมการในการคัดเกรดผ้า (๑๑) ทุกคนต้องมีส่วนร่วม / รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงาน / การตัดสินใจของกลุ่มร่วมกัน (๑๒) สมาชิกทุกคนคือส่งสินค้า (ผลิตภัณฑ์) ให้กลุ่มเป็นตัวแทนจำหน่าย (๑๓) ห้ามให้สมาชิกขายสินค้า (ผลิตภัณฑ์) ที่ตนเองทอให้ลูกค้าโดยตรง (ถ้าจับได้ให้ออกจากการเป็นสมาชิกทันที) ไม่มีการคืนหุ้นใด ๆ ทั้งสิ้น

๗) เอกสารการเงิน / การบัญชีของกลุ่ม มี ๕ ประการ (๑) บัญชีรายรับ – รายจ่ายของกลุ่ม (โดยรวม) (๒) บัญชีรับซื้อสินค้าจากสมาชิก (๓) บัญชีขายสินค้าของกลุ่ม (๔) บัญชีซื้อวัตถุดิบของกลุ่ม (๕) บัญชีขายวัตถุดิบให้สมาชิก

๘) ผลที่ได้รับจากการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่าย ฯ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน / มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีรายได้เสริมให้ครอบครัว สมาชิกมีความกระตือรือร้นในการที่จะพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา มีกลุ่ม / องค์กรของตนเองชัดเจน เกิดการทำงานร่วมกันที่ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้นำไปสู่ชุมชนตนเองเรื่องอาชีพ

๙) การบริหารจัดการกลุ่มเครือข่าย ฯ กลุ่มมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่แน่นอนและชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น ๒ ชุด คือ คณะกรรมการหลัก จำนวน ๖ คน คณะกรรมการสมทบ / คณะกรรมการสนับสนุน จำนวน ๑๔ คน ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางในแผนภูมิการบริหารจัดการของกลุ่ม ตามฝ่ายต่าง ๆ ๕ ฝ่าย ทั้งคณะกรรมการหลักและคณะกรรมการสมทบ ดังแผนผังที่ ๒.๑ และ ๒.๒ ดังนี้

แผนผังที่ ๒.๑

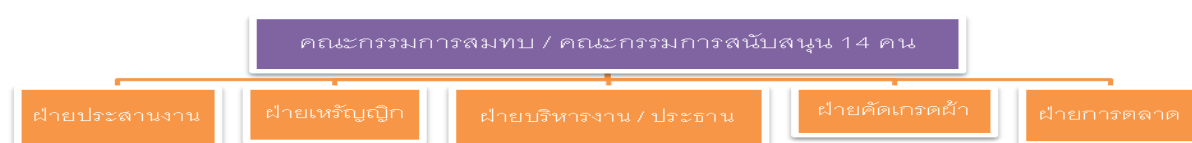
โครงสร้างคณะกรรมการหลัก

นางรัตน์ จันทาทอ นางจอมใจ ใจสัต์ย์ นางสาวรัตน์ พันธุ์ดี นางสาวน บุญมะชา นางละมัย ทองมา
นางหนึ่งฤทัย สระแก้ว

แผนผังที่ ๒.๒

โครงสร้างคณะกรรมการสมทบ/คณะกรรมการสนับสนุน

นางบุญส่ง ทองมาก	นางหนึ่งฤทัย	นางกรองแก้ว ชนวงศา	นางดาว พัตร์สิงห์	นางไสว อูปเทห์
นางทองคำ ใจสัต์ย์	สระแก้ว	นางทองใบ บุญชัยภาพ	นางสาวท พันธุ์ดี	นางทองใบ ไกรสุรย์
		นางแสน บุคดา	นางบุตร ศรีกระสุน	นางผม บุญล้อม
		นางสมพร งามเสมอ	นางอมรรัตน์ คงผาย	

๑๐) บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหลัก / คณะกรรมการสมทบ (๑) ประธาน มีบทบาทหน้าที่ประสานงานกับแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก ดูแลเรื่องบริหารจัดการภายในกลุ่ม จัดการประชุมตามวาระต่างๆ กระตุ้นให้คณะกรรมการตระหนักในบทบาทของตนเอง (๒) ฝ่ายประสานงาน มีบทบาทหน้าที่ ตัวแทนกลุ่มในการติดต่อ / ร่วมประชุมกับองค์กรภายนอกนำข้อมูลข่าวสารต่างๆเผยแพร่สู่สมาชิกอย่างทั่วถึงกัน ติดตาม / นัดคณะกรรมการ / สมาชิกเข้าร่วมประชุมตามวาระต่าง ๆ ช่วยเหรียญเงินในการติดตามหนี้วัตถุดิบ (๓) ฝ่ายคัดเกรดผ้า มีบทบาทหน้าที่ ดูแลด้านเทคนิค / ฝีมือของสมาชิก ตรวจลายผ้า, ตรวจความกลมกลืนของสี, ตรวจริมผ้า, ตรวจรอยตำหนิ, ตรวจวัดขนาดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ทุกชนิด ควบคุมออร์เดอร์ของกลุ่ม (๔) ฝ่ายการตลาด บทบาทหน้าที่ รับผิดชอบเรื่องร้านค้าฝากขาย ประสานงาน

เรื่องตลาดขายปลีก / ออกร้าน ติดตามลูกค้า ผู้สนใจ / เสนอขายสินค้า ติดตามเช็คสินค้าค้างสต็อกตามร้าน
ฝากขาย^๑

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยได้นำแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ มาเสริมจากข้อมูลที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนี้ เสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนไว้ในบทความวิสาหกิจชุมชน สร้าง
ฐานการพัฒนาว่า ปัญหาวิสาหกิจชุมชนเป็นปัญหาความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนา ชาวบ้านถูกทำให้
คุ้นเคยกับการพัฒนาแบบ “สงเคราะห์” คือ เป็นผู้รับจากรัฐจากหน่วยงานราชการหรือเอกชน ซึ่งนำ
“โครงการ” ไปให้ชุมชน โครงการแล้วโครงการเล่า สี่ห้าสิบปีมีหลายสิบโครงการก็ไม่เห็นเกิดการ
พัฒนายั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งจึงแข็งแต่ปายที่ไปปักไว้ถ้ายรูปเอาไปทำรายงานความดีความชอบ ชาวบ้าน
เข้าใจว่าวิสาหกิจชุมชนเป็น “โครงการ” ที่รัฐไปบอกชาวบ้านให้รวมตัวกันทำ โดยจะให้การสนับสนุน
การสนับสนุนที่ชาวบ้านคิดเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากงบประมาณที่จะตกถึงชุมชนในรูปเงินให้เปล่า
หรือเงินกู้เงินยืมก็ยังมี วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่เกิดจากชุมชน ที่ต้องการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือกัน
ในการดำเนินกิจการต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นการประกอบการ บริหารจัดการเชิงธุรกิจ แต่ไม่ได้ต้องการทำ
ธุรกิจเต็มรูปแบบ แต่เพื่อสร้างรากฐานความมั่นคงให้สมาชิก ซึ่งถ้าทำคนเดียวจะทำได้ หรือถ้าไปรวม
กับสหกรณ์ใหญ่ๆ ก็ลำบาก เป็นการร่วมกันสร้างระบบสวัสดิการให้ตนเอง หรืออีกนัยหนึ่ง สร้าง
ภูมิคุ้มกันให้กลุ่มให้ชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ (๑) ชุมชนเป็น
เจ้าของและผู้ดำเนินการ ไม่ใช่เป็นลูกจ้างอย่างที่ทำงานในหลายชุมชน ที่มีเจ้าแ่คนนอก หรือคนรวยคน
เดียวเป็นเจ้าของ ให้ชาวบ้านเป็นแรงงาน เป็นเหมือนโรงงานในหมู่บ้าน แทนที่จะตั้งอยู่ในเมือง และ
ดำเนินการโดยชุมชน ไม่ใช่ไปจ้างคนต่างถิ่นต่างแดนมาทำงานให้ (๒) ผลผลิตมาจากกระบวนการใน
ชุมชน เป็นงานที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ใช่ไปลงทุนที่อื่นที่ไหน (๓) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของ
ชุมชน เป็นอะไรที่ไม่ใช่ทำตามคนอื่น แต่เป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ การต่อยอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น หรือเป็นการค้นคิดอะไรใหม่ๆ ซึ่งถ้าหากเหลือใช้เอาไปขายข้างนอกก็จะแข่งขันกับคนอื่นได้
ไม่ใช่ได้แต่เลียนแบบคนอื่น (๔) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ทำให้ผลผลิตมี
เอกลักษณ์ของท้องถิ่น เอาไปขายข้างนอกก็จะแข่งขันกับคนอื่นได้ เพราะมีทั้งของเก่าและของใหม่
ผสมผสานกัน ทำให้ได้ของดีท้องถิ่นและรูปแบบหรือเทคนิคสากลมาเสริมหรือผสมให้กลมกลืน (๕)
มีการดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ หมายถึงการดำเนินการวิสาหกิจ
ชุมชนไม่ใช่เน้นที่การผลิตเรื่องหนึ่งสองเรื่องเพื่อขายอย่างเดียว แต่ผลิต แปรรูป จัดการให้เกิดการ

^๑ อ้างแล้ว, “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาและแสวงหารูปแบบการปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นบ้านแบบอินทรีย์
สำหรับใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับบริบทในชุมชน”, หน้า ๘-๑๕.

ประกอบการในรูปแบบต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก แปลว่าต้องทำหลายๆ อย่าง ต้องมีข้อมูล ต้องวิจัยเอาเองว่า ชุมชนกินอยู่อย่างไร ซื้อกินซื้อใช้อะไรบ้าง และจะทำอะไรเพื่อลด การซื้อกินซื้อใช้ลงให้ได้สัก “เศษหนึ่งส่วนสี่” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ถ้ามีข้อมูลที่ชุมชนวิจัยเองก็ จะพบว่า มีมากกว่านี้อีกที่ชุมชนทำเองได้ (๖) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ วิสาหกิจชุมชนเกิดได้ สำเร็จได้ด้วย “ความรู้และปัญญา” ไม่ใช่เพียงเพราะมีเงินมีงบแล้วจะเกิดได้ การใช้ “เงินนำหน้าปัญญา ตามหลัง” อาจเกิดได้แต่เพียงโครงการ แต่ไม่อาจเกิดการพัฒนายั่งยืน การเรียนรู้จะทำให้เข้าใจ กระบวนการวิสาหกิจชุมชนทั้งหมด และจะเข้าใจข้อสุดท้ายต่อไปนี้ คือ (๗) มีการพึ่งตนเองเป็น เป้าหมาย ถ้าไม่มีการเรียนรู้ก็จะไม่เข้าใจความข้อนี้ และจะคิดเพียงสั้นๆ ว่า ทำอย่างไรจึงจะผลิตเยอะๆ ขายเยอะๆ จะได้ตั้งค์เยอะๆ ซึ่งก็เหมือนหลอกตัวเอง เพราะที่สุดก็วนไปมากับการผลิตแล้วขายไม่ออก เป็นหนี้เป็นสิน ท้อ หมดกำลังใจ เลิกทำ หันไปรับจ้าง หาเงินไปซื้ออยู่ซื้อกินเหมือนเดิม วิสาหกิจชุมชน ไม่ได้เริ่มจากการเรียนรู้วิธีทำ แต่เริ่มจากการเรียนรู้วิธีคิดที่ถูกต้องต่างหาก^๑

ยศ สันตสมบัติ ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนไว้ในบทความกรุงเทพมหานครธุรกิจ เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ระบบเศรษฐกิจของบ้านเรานั้น มิได้มีเพียงระบบตลาดหรือระบบเศรษฐกิจแบบทุน นิยมแต่เพียงอย่างเดียว ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา งานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร.จักรทิพย์ นาถสุภา เมธี วิจัยอาวุโส ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นเป็น ลำดับว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความอยู่ดีกินดีของผู้คน ในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคชนบท ซึ่งครอบคลุมประชากรจำนวนมากมายมหาศาลลักษณะ สำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวยุคใหม่และชุมชนเป็นหน่วยการผลิตหลัก เป้าหมายของการผลิต คือ การดำรงอยู่และเอาตัวรอดของครอบครัวและชุมชนให้สามารถเลี้ยงตนเองได้ การผลิตจึงมีลักษณะ เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน การผลิตเพื่อขายก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าเลี้ยงดูครอบครัวมากกว่าที่จะคิด ขยายการผลิตให้ใหญ่โตร่ำรวยหรือให้มีกำไรสูงสุด ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตรายย่อยขนาดเล็ก ไม่ว่า จะเป็นการเกษตร เลี้ยงสัตว์ หรือทำกิจกรรมการค้าและบริการขนาดเล็ก เช่น เปิดร้านค้า และซ่อม เครื่องจักรต่างๆ รวมทั้งการส่งสมาชิกครัวเรือนบางคนออกไปขายแรงงาน และส่งเงินกลับไปจุนเจือ ครอบครัวยุคใหม่เป็นต้นระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนนี้ดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพมากที่สุดในภาคใต้ ซึ่ง ที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีปริมาณน้ำฝนมากและรายได้ของประชากรส่วนใหญ่ยังคงมาจากการผลิตใน ภาคเกษตร ส่วนในภาคกลางและภาคเหนือ แม้สัดส่วนของรายได้จากภาคเกษตรจะต่ำกว่าภาคใต้ แต่ ประชากรกว่าครึ่งหนึ่งก็ยังคงทำอาชีพทั้งในภาคเกษตร และอาชีพรับจ้างควบคู่กันไป ในขณะที่ภาค อีสานมีสัดส่วนของการอพยพโยกย้ายออกไปทำงานนอกบ้านมากที่สุดแม้ว่าในช่วงเวลาหลายสิบปีมานี้

^๑ เสรี พงศ์พิศ. “วิสาหกิจชุมชน สร้างฐานการพัฒนา”, สยามรัฐรายวัน. (๒๕ มกราคม ๒๕๕๒) : ๑๕.

ระบบทุนนิยม ภายใต้การส่งเสริมสนับสนุนของรัฐและชนชั้นนำ จะขยายตัวเข้าครอบงำพื้นที่แทบทุกหย่อมหญ้าในประเทศไทย ไม่เว้นแม้กระทั่งบนภูเขายอดและท้องถื่นทุรกันดาร หากแต่เศรษฐกิจชุมชนก็ยังดำรงอยู่ได้ในระดับหนึ่ง เพราะการปรับตัวและดิ้นรนต่อสู้ของชาวบ้านและชุมชนในรูปแบบต่างๆ ชาวบ้านปรับตัวโดยการเปลี่ยน แปลงระบบการผลิตจากการเพาะปลูกข้าวไปสู่การปลูกพืชหลายชนิด และการประกอบอาชีพหลากหลายประเภทควบคู่กันไปทั้งในด้านของงานรับจ้าง บริการและการค้า ไปจนถึงการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ และสร้างเครือข่ายของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างคนในครอบครัวเครือญาติคนบ้านเดียวกัน ไปจนถึงความเป็นพวกพ้องบนพื้นฐานของภูมิภาค และวัฒนธรรม ชุมชนหลายแห่งก่อร่างสร้างเครือข่าย เพื่อต่อสู้กับพลังภายนอก ด้วยการคิดค้นรูปแบบและวิธีการต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธุรกิจชุมชน เพื่อต่อสู้กับการครอบงำ และเพื่อปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถื่นของตนเอาไว้ ในขณะที่ชุมชนอีกหลายแห่งยอมจำนน และเรามีอรรถรับการชี้นำและบงการจากภายนอกเพิ่มขึ้นการดำรงอยู่ร่วมกันของระบบทุนนิยมและเศรษฐกิจชุมชน ในพื้นที่มากมายหลายแห่งของประเทศไทย ทำให้เราจำเป็นต้องตั้งคำถามต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนาแบบทิศทางเดียว โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็ง ของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม และพยายามผลักดันส่งเสริม และสร้างแรงจูงใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ชุมชนทุกแห่งหันทั่วประเทศ เข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบโดยเร็วรวมทั้งนโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของกองทุนหมู่บ้าน หรือการแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นความพยายามที่จะให้ชุมชนและสมาชิกของชุมชน เข้าสู่ระบบตลาดเพิ่มขึ้นและเร็วขึ้น นโยบายและทิศทางการพัฒนาดังกล่าวล้วนแล้วแต่วางอยู่บนพื้นฐานของการมองข้ามความสำคัญ และการมุ่งทำลายความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นให้คนและชุมชนรับใช้ตลาด แทนที่จะมุ่งแสวงหาแนวทางที่สามารถกำกับควบคุมตลาดให้รับใช้คนและชุมชนออกดีต่อเศรษฐกิจชุมชนมิได้จำกัดอยู่แต่ในนโยบายของพรรคไทยรักไทย ซึ่งสิ้นอำนาจไปแล้วเท่านั้น แต่ยังดำรงอยู่อย่างมั่นคงในนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์ และพรรคการเมืองอีกหลายพรรคที่กำลังจะอาสากลับเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศหลังจากเรามีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ช่วงปลายปีนี้นักวิจัยเศรษฐกิจชุมชนเสนอว่า การพัฒนาประเทศควรมุ่งเน้นการสร้างตลาดภายใน หรือการตอบสนองความต้องการภายในเป็นพื้นฐาน โดยมีสภาพภูมิศาสตร์ทรัพยากรของพื้นที่ ชุมชน และเครือข่ายชุมชนเป็นตัวกำกับ และประกอบเครือข่ายของท้องถื่นขึ้นมาเป็นประเทศชาติ ซึ่งหมายความว่า เราจะต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจฐานทรัพยากรของท้องถื่นทั่วประเทศ ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปที่ดิน การพัฒนาศักยภาพของท้องถื่น ผลิตเพื่อความต้องการของท้องถื่นแล้วขยายไปสู่การผลิตเพื่อขาย โยงเศรษฐกิจชุมชนท้องถื่นเข้าด้วยกันให้ความสำคัญกับการค้าในประเทศ เน้นช่วงชิงตลาดภายในประเทศกลับคืนมาแทนเน้นการส่งออก สนใจการผลิตสิ่งของ ด้วยเทคโนโลยีที่คนในประเทศกำกับเอง มากกว่าหรือเท่าเทียมกับธุรกิจการเงิน การธนาคาร และการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งหมายถึง การพัฒนาหลายทางและการพัฒนาแบบสมดุล แทนการพัฒนาเชิงเดี่ยวแบบเดิมการให้ความสำคัญกับ

เศรษฐกิจชุมชน ยังหมายถึงการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตัวเองและพึ่งกันเองในประเทศเป็นหลัก พัฒนาคุณภาพของประชากรด้วยการสาธารณสุข และการศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “ทุนทางวัฒนธรรม” อันคกอดมอยู่ในทุกหย่อมหญ้าของสังคมไทย ซึ่งเป็นพื้นฐานของอุตสาหกรรมชุมชนและธุรกิจชุมชนในด้านของอาหาร ขนมหัสดิพื้นบ้าน เครื่องปั้นดินเผา สมุนไพร เหล้าไวน์ งานบริการและการท่องเที่ยว เป็นต้นการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจชุมชนและเครือข่ายให้เข้มแข็งนี้ ต้องเป็นการกระทำหรือเป็นปฏิบัติการของชาวบ้านร่วมกันเอง เกิดจากการมีสำนึกร่วมกันของชาวบ้านที่จะรวมตัวกันพัฒนาอย่างอิสระตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่น มากกว่าที่ผู้หนึ่งผู้ใดหรือรัฐบาลจะกำหนดให้จากเบื้องบน ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การไม่ถูกเบียดขับจากหน่วยงานของรัฐ และการกระจายอำนาจการบริหารจัดการและการตัดสินใจจากรัฐไปสู่ท้องถิ่น จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และความเข้มแข็งของชุมชนจะประกอบเป็นประเทศชาติที่เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีในประชาคมโลกแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนและข้อค้นพบจากงานวิจัยนำเสนอว่า อนาคตของเศรษฐกิจสังคมไทย ควรจะวางอยู่บนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจหลายระบบ เส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ควรจะวางอยู่บนพื้นฐานของ “ทางเลือก” ที่หลากหลาย มิใช่จำกัดอยู่แต่เพียงการขยายตัวเจริญเติบโตของทุนนิยม ซึ่งชนชั้นนำจำนวนน้อยนิดได้อานิสงส์ผลประโยชน์ บนพื้นฐานของการทำลายสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมั่งก่ายในทางตรงกันข้าม แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศควรเปิดโอกาสให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเจริญเติบโต และพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ผ่านๆ มารวมทั้งรัฐบาลปัจจุบัน ยังคงย่ำเท้าอยู่กับความอับจนจินตนาการทางเศรษฐกิจที่มิใช่ทุนนิยม อับจนวิสัยทัศน์แห่งระเบียบเศรษฐกิจสังคม ที่สามารถกำกับควบคุมตลาดให้รับใช้มนุษย์ อับจนความชอบธรรม ที่ไม่อิงเศรษฐกิจกระแสหลัก และอับจนนโยบายที่ไม่ใช่ประชานิยมเพื่อสร้างมายภาพและจุดขายอย่างมั่วแต่อ้างแนวคิดและหลักการเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่เพียงลมปาก รัฐบาล พรรคการเมือง และภาคประชาสังคมต้องเร่งสร้าง “นโยบาย” ทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม ให้ระบบเศรษฐกิจหลากหลายรูปแบบ ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลในสังคมไทย^๑

พงษ์ศักดิ์ แก้วแสนเมือง ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ในการประชุมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับกิจกรรมนักศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี เป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตที่ต้องนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันภายใต้ทุนนิยมเสรี โดยเน้นความพอเพียงของชีวิต เป็นคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรม และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้

^๑ ยศ สันตสมบัติ. “ร้อยแปดวิถีทัศน์”, กรุงเทพฯธุรกิจ. (๕ มีนาคม ๒๕๕๐) : ๒๐.

กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงของโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗) ประกอบกับสถาบันอุดมศึกษาในฐานะเป้าหมายสำคัญ ที่มุ่งเน้นสร้างกำลังคนสู่ตลาดแรงงาน ให้เป็นกำลังคนที่มีความพร้อมทั้งด้านทักษะวิชาชีพ ทักษะสังคม (Socialization) และมีคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้กระบวนการต่างๆ อาทิ งานสหกิจศึกษา และงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนการพัฒนานักศึกษาในทุกด้าน ให้สอดคล้องกับทิศทางในการดำเนินงานของแต่ละสถาบัน และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) รวมถึงกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๖๕) และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ต้องสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความรู้ โดยการน้อมนำพระราชดำริสฤษฏีเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นฐานแนวคิดในการพัฒนาคน ซึ่งงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษา ควรจะได้เตรียมการเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาที่ประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้พร้อมต่อการพัฒนานักศึกษาในอนาคต กิจกรรมนิสิตนักศึกษามูลฐานคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม มีกลวิธี หรือประเด็นสำคัญอย่างไร จึงจะเป็นการพัฒนาที่ส่งเสริมให้นักศึกษาเป็นกำลังคนที่มีคุณธรรมนำความรู้ บทความนี้ต้องการสร้างความตระหนักให้บุคลากรงานกิจการนักศึกษา และสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ เห็นความสำคัญของการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมนิสิตนักศึกษา มีการกำหนดทิศทางในการพัฒนาที่ชัดเจน และเหมาะสมต่อไป*

สมพงษ์ ตันติวงศ์ไพศาล ได้กล่าวถึงวิกฤตปี ๒๕๕๓ แก่ได้ด้วย "วิสาหกิจชุมชน" ทางเลือกที่ทุนนิยมไม่เลือก "วิสาหกิจชุมชน" วิสาหกิจชุมชน เป็นผลสืบเนื่องจากการจัดทำ "ประชาพิชญ์ (PR&D) และการทำแผนแม่บทชุมชนในระดับตำบลในประเทศไทย เป็นเรื่องสำคัญมากครับ สำหรับยุคปัจจุบัน เพราะแนวโน้มของเศรษฐกิจทุนนิยมซึ่งกำลังแรง และระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมฐานราก โดยรัฐเองเป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เป็นอย่างนั้น ได้ปรับเปลี่ยนยุทธวิธีไปบ้างแล้วในประเทศไทย...เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงของเรา เนื่องจากสื่อฯได้นำมาตีแผ่และขยายให้เกิดมีมากขึ้นในท้องถิ่น เพราะหลายสำนักกำลังเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีหลักการชัดเจนว่าต้อง"พึ่งตนเอง"เป็นอันดับแรก หรือภาษาชาวบ้าน เรียกว่า "ทำกิน ทำใช้" ต่อเมื่ออยู่ได้แล้วจึงพัฒนาขึ้นไป "พึ่งพาคนอื่น" หรือสูงขึ้นไปเป็นการทำธุรกิจ (พัฒนาผลิตภัณฑ์) แต่เรื่องท้องถื่นหลายของค์กรเคยดำเนินการมาแล้ว คือ "แผนแม่บทชุมชน" เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการต่อ เนื่องจากถ้าเรามีข้อมูล มีความรู้ เรื่องปัญหา ,ทรัพยากร ,และทุนในชุมชน เราก็ย่อมจะสร้างแนวทางการคิด การปฏิบัติ ในการแก้ปัญหาได้ ไม่ว่า ปัญหาความ

* พงษ์ศักดิ์ แก้วแสนเมือง. การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับกิจกรรมนักศึกษา

ยากจน หรือปัญหาหนี้สิน แล้วต่อยอดเป็น"วิสาหกิจชุมชน" ซึ่งมีทั้งระดับพื้นฐาน เพื่อแก้ปัญหาปากท้อง ก่อนอื่น แก้ปัญหาอาหารที่เพียงพอ สำหรับชุมชน/ตำบล เมื่อพออยู่ พอกินแล้ว ก็พัฒนาต่อไปเป็นการ แลกเปลี่ยน/ค้าขายกันได้แต่ถ้าเราไม่ยื่นหยัดเจตนาธรรมณ์ "วิสาหกิจชุมชน" สิ่งที่เกิดขึ้นจะเป็นเหมือนคำ ทำนาย ของ ดร.นิติภูมิ นวรัตน์ เรื่อง ปี ๒๕๕๓ จดจบประเทศไทย....และนี่เป็นบทความหนึ่งใน โครงการหนังสือของ กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชื่อหนังสือ "วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก" ฉบับปรับปรุง โดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ,พิทยา ว่องกุล เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มดังกล่าวได้กล่าวไว้ใน บทแรก เรื่อง ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกับความพอดี โดยกลุ่มเศรษฐี สยาม เมื่อ ม.ค. ๒๕๔๕ ข้อที่ ๗ สรุป หน้าที่ ๓๘-๓๙ ว่าในหลักการทั่วไป เราเห็นว่า “วิสาหกิจชุมชน” พัฒนาขึ้นมาภายใต้ระบบทุนนิยม และโลกาภิวัตน์สร้างขึ้นมามาเพื่อลดแรงกดดันของทุนนิยมโลกและทุน นิยมภายในประเทศแต่ยังคงอยู่กับระบบทุนนิยมจึงต้องใช้กลไกการผลิต การค้า และการเงิน ในระบบ เดียวกันแต่เป็นการใช้เพื่อการพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด ลดการครอบงำจากทุนใหญ่ต่าง ๆ และกระแส โลกาภิวัตน์ของทุนให้มากที่สุด ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงต้องมีลักษณะเท่าทันกระแสโลกและกระแส ทุน มีความฉับไวในการปรับตัวเพื่อการต่อสู้ หลีกเลียงและพิทักษ์ประโยชน์ของชุมชน การที่จะทำเช่นนี้ ได้ต้องทำให้วิสาหกิจชุมชนมีความคล่องตัว ตัดสินใจได้รวดเร็ว มีส่วนร่วมของชุมชนสูง ไม่ล่าช้าและ ไม่ถูกขูดคังโดยกลไกราชการมีความเป็นอิสระจากกลไกราชการสูงและทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็น เจ้าของสูงจะทำอย่างไรให้วิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเช่นนี้ได้ คงต้องให้ผู้ชำนาญการแต่ละด้านมาระดม สมองกันและเสนอความคิดเหล่านี้ออกมาเป็นรูปธรรมท่ามกลางกระแสทุนนิยมใหญ่ได้ปรับตัวเป็นทุน นิยมอย่างมีจิตสำนึกแต่ทุนนิยมในประเทศ ซึ่งครอบงำความคิดครอบงำรูปแบบการผลิตการบริโภค การ ใช้ชีวิต การใช้เครื่องมือสื่อสาร(จานดาวเทียม และโทรศัพท์มือถือ) ของคนเมืองจนถึงชุมชนฐานราก วิสาหกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่เข้าไปหยุดความต้องการขยายตัวของทุนนิยมในประเทศ แต่เพราะคนที่ นำเอาวิสาหกิจชุมชนไปใช้ไม่ตระหนัก ถึงกำลังที่น้อยกว่า นำพาวิสาหกิจชุมชน ไปสู่ทุนใหญ่ ซึ่งเรารู้ว่า สู้ได้เฉพาะบางเรื่อง และน้อยเต็มทีแทนที่จะส่งเสริมความคล่องตัวของ วิสาหกิจชุมชน กลับไปสร้าง องค์กรที่มีโครงสร้างใหญ่ และเป็นภาระสำหรับชุมชน บริหารงานได้ไม่คล่องตัวเพราะขาดสภาพคล่อง ทางการบริหาร ทางการเงินเพราะผูกติดกับราชการ ความไม่ชัดเจนเรื่องของอาณาเขตก็เป็นใหญ่เรื่องของ การถือครองทรัพย์สินและกฎหมายเพื่อการจัดการธุรกรรมทางธุรกิจที่ไม่อาศัยการตัดสินใจจาก สหกรณ์ อำเภอหรือคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด อำเภอ ซึ่งไม่เอื้อให้หลบได้เมื่อทุนใหญ่ต้องการ ทำรบ วิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบกิจการของกลุ่มคน(ชาวบ้าน ,เกษตรกร) ที่ไม่เน้นการสร้างกำไร แต่ เน้นให้มีกิน มีใช้เพียงพอเสียก่อน วิสาหกิจชุมชนจึงไม่ได้สร้างมาเพื่อแข่งขันกัน แต่สร้างขึ้นมาโดย หลักการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก ความสามารถต่อสู้กับทุนใหญ่โดยตรงนั้นไม่เน้นเพราะวิสาหกิจ ชุมชน เน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นฐานหลัก ตามพระราชดำรัส ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ว่า...ต่อเมื่อมีกิน มีใช้แต่พอควร แล้วจึงคิดพัฒนาขึ้นต่อไป (แลกเปลี่ยน,ซื้อ

ขาย)...."วิสาหกิจชุมชน" จึงเป็นแนวทางสำหรับชาวบ้าน/ชุมชน/ตำบล ได้สู่วิฤตเศรษฐกิจ
ปัจจุบัน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมใหญ่ และสังคมนิยมฐานราก^๑

จากข้อมูลเบื้องต้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ คือหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ซึ่งมี ๘ ประการ ได้แก่ หลักปัจจัย ๔ หลักสัปปริสธรรม หลักโภควิภาค หลักปาปนิคกรรม หลักคิหิสุข หลักทิวฐัมมิกัตถสังวัตตนิคกรรม หลักฆราวาสธรรม และ หลักอปรีหานิธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธไทยทุกภาคส่วนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ นักปกครอง นักธุรกิจ ข้าราชการ หรือประชาชนทั่วไป ในการศึกษาค้นคว้าตั้งประเด็นไว้ว่าการแสวงหาทางเอาตัวรอด ของชุมชน โดยหวังพึ่งพาวิสาหกิจชุมชน จะมีความเป็นไปได้เพียงใด หลักธรรมพุทธจะเข้ามาช่วยได้อย่างไร เพราะระบบทุนนิยม ที่เป็นกระแสหลักเป็นระบบแข่งขันแบบทำลาย ธุรกิจใหญ่ กิจการใหญ่ๆ มักทำลายธุรกิจที่เล็กกว่า ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึง อาจเป็นเพียงความหวังที่ริบหรี่มิใช่ที่พึ่งของชุมชนที่แข็งแกร่งมากนัก ภูมิปัญญาหลายอย่างของชุมชน อาจถูกทำลายไปเรื่อยๆ โดยคนในชุมชน วิถีชุมชนไม่สามารถเก็บรักษามันไว้ได้ ผู้วิจัยยังคาดหวังว่า หากชาวพุทธจะมีความมั่นคงมั่นใจได้ อย่างแท้จริงจำเป็นต้องกะเทาะให้ลึกถึงแก่นพุทธธรรม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันภายในให้ได้ การที่จะดำรงอยู่ในสถานการณ์ใดๆ อย่างมั่นใจขึ้นอยู่กับว่าเรามีที่พึ่งทางใจมากน้อยเพียงใด

ในส่วนของวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นการประกอบกิจการของชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิถีชีวิตร่วมกัน สร้างโอกาสเพิ่มรายได้ การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมพุทธก็ไม่ต่างหากจากการประกอบกิจกรรมเหล่านี้ ประเด็นอยู่ที่ว่าจะสามารถสกัดหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในกระแสชีวิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้หรือไม่ ซึ่งกิจกรรมหลักๆ ของวิสาหกิจชุมชนได้แก่ การบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก การบริหารจัดการด้านการตลาดและลูกค้า การบริหารจัดการด้านการผลิตและงานสนับสนุนการผลิต การบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงิน และ การปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน โจทย์วิจัยต้องการแสวงหาคำตอบว่ากลุ่มชาวพุทธที่ดำเนินการวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้ได้นำหลักธรรมพุทธมาใช้หรือไม่ เขามีวิธีใช้อย่างไร และผลในการใช้นั้นเป็นอย่างไร ในการแสวงหาคำตอบครั้งนี้จึงเขียนเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

^๑ สมพงษ์ ตันติวงศ์ไพศาล. บทความวิสาหกิจชุมชน. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๑.

แผนภูมิที่ ๒.๕

กรอบแนวคิดในการศึกษาหลักธรรมพระพุทธศาสนา กับ วิสาหกิจชุมชน

